

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Symbolika kruhu a spirály-jejich výtvarná
interpretace
Historie a význam symbolů

Symbolism of circle and spiral-their visual
interpretation
History and importance of symbols

Vypracovala: Bc. Iveta Holcová

Vedoucí práce: doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal.

České Budějovice 2019

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě –v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

podpis studentky

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala doc. Lence Vojtové Vilhelmové, ak. mal. za její ochotu, laskavost, trpělivost a cenné rady a připomínky, které mi poskytovala během celého procesu tvorby této práce.

Abstrakt

Diplomová práce s názvem „Symbolika kruhu a spirály – jejich výtvarná interpretace“ je zpracována jako teoreticko-praktická práce. Cílem teoretické části je přinést obecný popis historie, výskytu a výkladu symboliky znaků z pohledu vybraných světových kultur a dále zmapovat užití těchto symbolů v jejich výtvarném umění. Praktická část práce je autorskou realizací popisovaných znaků. Jakožto inspirační zdroje slouží autorská tvorba českého malíře Václava Boštíka a dále ilustrátora a grafika Petra Síse. Výsledným výtvarným artefaktem je soubor skicového materiálu a 5 finálních návrhů zpracovaných pomocí kresebně-grafických technik.

Klíčová slova: kruh a spirála, definice kruhu, symbolika kruhu, historie kruhu, Václav Boštík, Petr Sís

HOLCOVÁ, Iveta. *Symbolika kruhu a spirály – jejich výtvarná interpretace*. České Budějovice, 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal.

Abstract

Master's thesis "Symbolism of a circle and a spiral – art interpretation" consists of a theoretical and a practical part. The theoretical part is focused on a general description of the history, occurrence and interpretation of circle and spiral in different cultures and chart the use of these symbols in their visual arts. The practical part of the thesis is my own realization of the described symbols. The main inspiration source came from the Czech painter Václav Boštík and from illustrator and graphic artist Petr Sís. The resulting product consists of a collection of sketches and five final designs processed by using several drawing and graphic techniques.

Key words: circle and spiral, definition of a circle, symbolism of the circle, history of the circle, Václav Boštík Petr Sís

Obsah

Úvod	7
I. Teoretická část.....	10
1 Symbol	11
1.1 Obecná definice symbolu.....	11
1.2 Původ symbolického zobrazování v lidském životě.....	12
1.3 Definice symbolu z hlediska sémiotiky, neboli vědy o znacích.....	13
1.4 Symbolika v umění a její významová stránka	14
1.5 Vizuální podoba symbolů.....	17
1.6 Geometrické symboly	18
1.7 Symbol kruhu a jeho typologie.....	21
1.7.1 Typologie kruhu.....	24
1.8 Spojitost kruhu a kříže	26
1.9 Symbol spirály	27
1.9.1 Typologie spirály.....	29
1.10 Spojitost logaritmické spirály a zlatého řezu	31
2 Historie a význam kruhu a spirály ve vybraných světových kulturách.....	33
2.1 Viditelné a neviditelné kompoziční řešení za pomoci kruhu v plošné a prostorové tvorbě	38
2.1.1 Viditelná kruhová kompozice v plošné výtvarné tvorbě	39
2.1.2 Neviditelná kompozice v prostorové tvorbě.....	40
2.2 Námět kruhu ve výtvarné tvorbě českých autorů 20. a 21. století.....	42
2.2.1 Václav Boštík a jeho pojetí univerza	42
2.2.2 Petr Sís a jeho imaginativní tvorba.....	45
2.3 Námět kruhu v moderním umění – land art	48
II. Praktická část.....	50
3 Autorská realizace kruhu a spirály	51
Závěr	54
Seznam použitých zdrojů	56
Seznam příloh.....	60
Přílohy	61
Zdroje příloh.....	82

Úvod

„Geometrie je jazykem přírody, a protože i my jsme této přírody součástí, snažíme se její řeči porozumět a rozvíjet ji.“¹

Ladislav Moučka

Symbol kruhu je odjakživa spjat s lidským životem. Stejně tak jako s geometrií, kam svou podstatou patří. My se dnes na geometrii díváme jako na způsob, jak něco narýsovat, zkonstruovat či vyřešit a bereme ji spíše jako vědu či naukový předmět ve škole. V dnešní době si při tomto procesu ani neuvědomujeme, kde jsou vlastně její kořeny, odkud vzešla a co stálo za tím, že se lidé začali o geometrické tvary zajímat. Člověk se s nimi mohl odpradáвна setkat v jeho přirozeném prostředí, důležitým zdrojem poznání těchto obrazců mu byla sama příroda a její nahodilosti. A postupem času, tak jak pozoroval kruhy na vodě, Slunce, Měsíc a další objekty typické svými geometrickými tvary, začal tyto objekty jeho pozorování pozvolna využívat ve svůj prospěch.

Kruh, považovaný za nejpřirozenější tvar na světě, bezděčně ovlivňuje život člověka už po celá staletí. První nálezy kruhových předmětů jsou doložené již z pravěkých dob, první písemné zmínky o kruhu známe díky starověkým filozofům, kteří se zasloužili o položení základů geometrie, v tehdejší době chápané jako jeden ze základních myšlenkových proudů filozofie. Ladislav Moučka² v první části knihy *„Jan Blažej Santini Aichel – Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku“* s názvem *„Strom života“* o geometrii doslova uvádí *„byla vlastní těm, kdo v jejích cestách hledali Moudrost a smysl stvoření.“³*

Svou nezastupitelnou roli hraje kruh i v dnešní době. Dalo by se říci, že neexistuje obecně platná definice toho, co tento znak vyjadřuje a zastupuje. Je to dáno patrně také tím, že kruh patří mezi symboly a každá lidská civilizace si je vykládá po svém z hlediska svého způsobu života, náboženství či zvyků a tradic. Na světě proto může existovat několik výkladů pro jeden symbol a ty se mohou buď výrazně podobat, nebo naopak zásadně lišit.

¹ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 12.

² Ladislav Moučka je český malíř, spisovatel a nakladatel knih věnujících se posvátné geometrii, astrologii, duchovní literatuře, spiritismu, hermetismu a dalším oborům.

³ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 12.

Tím, jak člověk systematicky pozoroval své přirozené okolí a postupně využíval svých poznatků, dostal se kruh do mnoho oborů lidského konání. Namátkou můžeme vyjmenovat například matematiku, astrologii, alchymii, náboženství, psychologii, výtvarné umění, hudbu, sport a další. Společným předmětem zájmu pro všechny zmíněné obory je kruh, avšak stejně jako u již zmíněných kultur, se na něj každý z nich dívá z jiného úhlu pohledu. I zde je patrné, že se můžeme v odborných pramenech setkat s několika možnostmi výkladu symboliky tohoto obrazce.

Dalším znakem, jímž se tato práce zabývá, je spirála. Podobně jako u kruhu může mít spirála v různých kulturách a pramenech více významů. Její tvar je odvozen z kruhu (ten mimo jiné obsahuje i všechny ostatní geometrické útvary a přebírá tím i jejich významy). U spirály ale můžeme jednoznačně říci, že za její hlavní význam je považován neustálý pohyb, který je patrný už z její vizuální podoby.

Cílem této práce je zmapovat výskyt kruhu a spirály ve vybraných světových kulturách, ve stručnosti popsat jejich historii a dílčí významy, které jsou klíčovým výchozím bodem pro praktickou část práce a zároveň podat čtenáři určitý stručný přehled o vlivu a důležitosti těchto zdánlivě bezvýznamných znaků na jeho život.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí: teoretické a praktické. Teoretickou pasáž tvoří dvě hlavní kapitoly, přičemž první velká kapitola se věnuje obecnému pojednání o symbolu. Podkapitola o původu symbolu pátrá po tom, z jakých důvodů si člověk symbol vlastně vytvořil a na tuto podkapitolu pak navazuje pasáž o tom, jak symbol definují sémiotici v dnešní době.

Dále se může čtenář seznámit se stručným pojednáním o symbolice v umění, o významech, které má symbol vyjadřovat a jeho vizuální podobě, jež určité významy navenek reprezentuje. Pasáž o geometrických symbolech je podstatná pro podkapitoly následující, které se již věnují konkrétně kruhu a spirále. U samotného symbolu kruhu bylo snahou nalézt obecný význam, který by se dal alespoň částečně aplikovat na všechny obory, v nichž se kruh objevuje. Dále jsou zde podrobně rozebrány jednotlivé typy kruhu (např. *kruh rozdělený horizontálou*, *kruh s tečkou*, *kruh s vepsaným čtvercem na základně apod.*). Na teoretický rozbor kruhu navazuje podkapitola o symbolice a typech spirály (např. *dostředivá*, *odstředivá*, *Archimédova*, *logaritmická apod.*).

Druhá hlavní kapitola se zabývá významy symbolů v historickém, společenském a uměleckém kontextu vybraných světových kultur seřazených

podle časové posloupnosti a místa výskytu rozebíraného symbolu. Tato část se věnuje výkladu významu kruhu u zmíněných kultur a vše dokládá na ukázkách vybraných uměleckých děl souvisejících s kruhovou tematikou, včetně jejich popisu a rozboru. Tato kapitola se také dotkne užívání kruhu ve viditelném a neviditelném kompozičním řešení v plošné a prostorové tvorbě. Na ni navazuje pasáž o užití kruhu v moderním umění, představí život a dílo malíře Václava Boštíka a ilustrátora Petra Síse, jejichž díla sloužila jako inspirační zdroj k realizaci praktické části práce a dále čtenáři přiblíží využívání kruhu v land artu.

Stěžejní kapitolou této práce je praktická výtvarná část. Ta se opírá o zjištěné poznatky z části teoretické a snaží se je aplikovat do výsledných prací. Výsledkem této práce je pět finálních kreseb a soubor skicového materiálu zpracovaných kresebně-grafickými technikami.

I. Teoretická část

1 Symbol

Symbol, pojem známý a využívaný v mnoha disciplínách lidského konání a důležitý pro samotný život člověka nelze vysvětlit podle jednoho kritéria. Každá oblast, ve které se objevuje si ho definuje po svém, a proto se můžeme u jednoho symbolu setkat s několika výklady významu. Mezi obory, v nichž se pojem symbol používá nebo vyskytuje, patří například umění, antropologie, psychologie, teologie, poetika, sociologie, filozofie a hermeneutika, sémiotika, estetika a další.⁴ Následující podkapitoly se budou věnovat obecnému pojednání o symbolu, hledání původu symbolického zobrazování v lidském životě, rozboru symbolu z pohledu sémiotiky, symbolice v umění a významu, který se nám snaží sdělit, či jeho vizuální podobě. Na ty poté navazuje podrobnější rozbor geometrických symbolů, do nichž patří právě kruh a spirála.

1.1 Obecná definice symbolu

Symbol si můžeme vyložit jako něco, co si v našich myšlenkových procesech propojujeme s něčím jiným, a to buď na základě zvyku, nebo podobnosti. Dalo by se o něm hovořit jako o druhu jazyka či jako způsobu, jak vyjádřit význam dané věci. Stejně jako u ostatních druhů komunikace je potřeba, aby oba účastníci komunikace měli povědomí o tom, co daná slova či znaky znamenají. Velkou roli hraje i to, že různé kultury mohou přistupovat k symbolům rozdílně.⁵ Po celá staletí si vytvářeli lidé různých kultur, náboženského vyznání a společenského postavení svůj vlastní výklad symbolů, jimiž se snažili vyjadřovat své myšlenky, názory či posvátné představy. I přestože existuje mnoho výkladů určitých symbolů, jedno mají společné, a to že promlouvají k nám všem.⁶

Při podrobnějším průzkumu světa symboliky můžeme dojít k závěru, že se tytéž elementární symboly neustále opakují a dávají základ složitějším představám a jemným nuancím⁷ mezi nimi. Původní autoři nevědomky stvořili

⁴ [Srov.] FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 19.

⁵ [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 6.

⁶ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 7.

⁷ Nuance je slovo cizího původu označující jemný rozdíl, odstín či odlišnost.

základ, aniž by tehdy tušili, že se tyto prvky stanou pro lidský život naprostou samozřejmostí.⁸

1.2 Původ symbolického zobrazování v lidském životě

Přirozená vnitřní touha vytvářet symboly je zakódována hluboko v lidské psychice. Člověk odpradáвна přetváří určité předměty nebo formy ve znaky a ty pak využívá ve svém životě, ať už například v náboženství či umění.⁹

Lidstvo v touze po nalezení nehynoucí slávy a štěstí začalo vytvářet umění. Národy po celém světě toužily po tom zobrazit bytosti božské i mytologické, náboženské představy, zpodobnit sebe samé či zaznamenat příbuzenské vztahy s jinými. Dále chtěly touto cestou zaznamenávat významné události, informace, nejhlubší myšlenky vztahující se k minulosti, přítomnosti či budoucnosti a zároveň vystihnout i představy abstraktnějšího rázu.¹⁰

Počátky tohoto zobrazování najdeme už v pravěku, jako doklady nám slouží otisky rukou či malby zvířat v jeskyních. Symbolický obsah jim však byl přisouzen až pozdějšími generacemi. Lidé v této době ztvárňovali zejména to, co velmi dobře znali. Nejprve vytvořili symboly související s lovem a loveckou magií. Život v pravěkých dobách byl založen především na neustálém každodenním úsilí o přežití, proto byli přirozeně zpočátku ztvárňovány lovecké motivy (viz obr. 1).¹¹

Díky změně způsobu života z kočovných lovců a sběračů na usdlé zemědělece došlo k rozvoji uměleckých forem a taktěž ke vzniku nových symbolů. Člověk v touze porozumět přírodním silám a podmanit si je, začal tyto síly ztvárňovat jako božské bytosti či jevy. Tyto obrazce můžeme souhrnně nazvat jako symboly posvátné (viz obr. 2).¹²

Na základě předchozích dvou typů symbolů se postupem času vyvinuly symboly identity. Ty zastupovaly totožnost individuální, ale i kolektivní a vyjadřovaly příslušnost k zemi, kmenu, klanu či rodu. Kromě příslušnosti

⁸ [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 6.

⁹ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 8.

¹⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 8.

¹¹ [Srov.] Tamtéž, s. 8.

¹² [Srov.] Tamtéž, s. 30.

k rodové linii či územnímu celku sdělují také přináležitost k tajným spolkům, nebo vojenským jednotkám (viz obr. 3).¹³

K symbolům identity se vyjadřuje i Jan Baleka, který popisuje jeden ze způsobů, jakým lidé v minulosti prokazovali svou totožnost. K tomu jim sloužily kostky či jiné předměty, které se rozlomily a při dalším shledání a opětovném sesazení dohromady měly prokazovat majitelovu identitu.¹⁴

S vývojem lidstva a čím dál větší touhou po zaznamenávání a sdělování určitých informací, došlo k pozvolnému vynalézání písmových systémů, jež se odehrávalo souběžně s rozvojem lidského jazyka a civilizace. Mezi prvotní znaky nesoucí informace můžeme zařadit piktogramy¹⁵ (viz obr. 4), logogramy¹⁶ (viz obr. 5) a ideogramy¹⁷ (viz obr. 6) a ty znázorňovaly předměty, myšlenky či slova skrze symboly. Tyto znaky se však posléze ukázaly jako velice omezující a vyvolaly rozvoj abstraktních písem, ale pevné spojení mezi písmem, symbolikou a uměním nebylo porušeno. Rané písmové soustavy zprvu k vyjadřování užívaly obrazové znaky. Důkazem toho nám jsou egyptské hieroglyfy, evropské runy, písmena řecké abecedy a písmena čínské abecedy (viz obr. 7), která jsou všeobecně považována za umělecká díla.¹⁸

1.3 Definice symbolu z hlediska sémiotiky

S rozvojem lidského vnímání a poznání se na symbol začalo pohlížet také z vědeckého hlediska. Vědou, která se zabývá znaky a jejich systémy se nazývá sémiotika (z řec. *semeion*= znak). Jedná se o vědu, která zkoumá vliv znaků na život společnosti.¹⁹ Ačkoliv se sémiotika plně zformovala až ve 20. století (po dlouhou dobu nebyla považována za vědecký obor), její počátky můžeme hledat již ve starověku. Za dvě velmi důležité osoby, stojící na počátku moderních

¹³ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symbols a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 10.

¹⁴ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 355.

¹⁵ Piktogram je jednoduchý grafický znak, jež obrazově znázorňuje určitý pojem nebo sdělení (např. dopravní značení).

¹⁶ Logogram je grafém, který označuje morfém nebo slovo (např. čínský znak).

¹⁷ Ideogram vyjadřuje celé slovo nebo kořen slova jedním znakem (např. sluneční kotouč zastupuje boha Re).

¹⁸ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symbols a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 38.

¹⁹ Sémiotika [online]. Praha: KFS [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/semiotika.pdf>

dějin tohoto oboru, považujeme Ferdinanda de Saussura²⁰ a Charlese S. Peirce²¹. Pro tuto práci je zásadní přínos Charlese S. Peirce, který definoval rozdělení znaku na ikony, indexy a symboly.²² **Ikony** považuje za „znaky, které jsou ovlivněné objektem, jeho vnitřní přirozeností a jejich vztah je vytvořen na základě podobnosti a blízkosti (např. diagram či portrétní fotografie).“ **Indexy** jsou pro něj „znaky, které jsou ovlivněné reálným vztahem k danému objektu, zachycují jeho příčinu, určitá vlastnost je vyjádřena niterným vztahem označujícího a označovaného (např. stopa jako znak chůze).“ **Symboly** definuje jako „znaky, jejichž vztah k referentu je zcela náhodný, jistý objekt je reprezentován znakem na základě konvencí a předem dohodnutých významů (např. dopravní značky, znaky prstové abecedy apod.).“²³

1.4 Symbolika v umění a její významová stránka

Ze všech způsobů lidské komunikace s okolním světem je umění nejvíce prostoupeno symbolickými obsahy. Umělci do svých děl po celá léta šifrují mnoho hlubokých a záhadných významů a tím nám poskytují příležitost, abychom nahlédli do jejich života i doby, v níž žili.²⁴ Díla nám mohou zprostředkovávat estetické potěšení či duchovní uspokojení, ale mohou nás také poučovat, informovat nebo ovlivňovat.²⁵ Samotné umělecké dílo není pouhým znázorněním skutečnosti, ale je ve svém nejzákladnějším významu symbolem.²⁶ Celá řada znaků a námětů si je nápadně podobná, shodné prvky se objevují i v dílech, která vznikla na odlišných územích, což vypovídá o tom, že jsou lidé přirozeně schopni uvažovat symbolicky.²⁷

²⁰ Ferdinand de Saussure byl švýcarský lingvista, jenž působil jako profesor na Ženevské univerzitě. Ve svém díle „*Kurs obecné lingvistiky*“ nastínil nové pojetí znakového systému jazyka.

²¹ Charles Sanders Peirce byl americký vědec, filosof, matematik a logik. Byl jedním ze zakladatelů moderního pragmatismu a sémiotiky.

²² FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 21.

²³ Sémiotika [online]. Praha: KFS [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/semiotika.pdf>

²⁴ [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 35.

²⁵ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 20.

²⁶ [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 35.

²⁷ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 20.

Symbolika v umění není nikdy prvoplánová, k jejímu pochopení musíme vynaložit určité úsilí, avšak po odhalení a následném pochopení, nám dokáže přiblížit a objasnit poselství, které je do díla zakódováno.²⁸

V některých dílech však může být na první pohled více zřejmá, například v motivech či gestech (sv. Vít, ledňáček apod.), v jiných může být zase upozaděna a může být skryta například do geometrického obrazce, do číselných vztahů, barev a podobně.²⁹

Obsah, který symbol nese a vyjadřuje, může mít mnoho podob. Symbol se stal nositelem významu kosmogonického, kosmologického, magického, náboženského, morálního, politického a dalších. Symbol je historicky podmíněn společností, jejím stupněm vývoje, zvyky, tradicemi, zeměpisnými podmínkami a podobně. Tentýž symbol může mít v odlišných kulturách rozdílný význam (např. nilský kříž byl v Egyptě považován za symbol Slunce a slunečních paprsků, kdežto v amerických kulturách symbolem deště a boha deště). Různé významy u různých kultur jsou dané tím, jak lidé podnikali různá vojenská tažení, hospodářské či politické tahy, nebo vzájemným prolínáním a ovlivňováním z hlediska kulturního. Symboly byly jednoduše přebírány a každá kultura si ke každému přiřadila svůj vlastní význam.³⁰

„Významový výklad symbolů je dnes samostatným vědním oborem založeným na obsáhlé srovnávací práci, psychologických, historických aj. výzkumech, přihlížejících k původu symbolu, jeho vývojovým a významovým proměnám, významovým mnohoznačností a významovým řadám, jež tvoří, soustavám, do nichž je včleňován (magie, mytologie, náboženství, alchymie, politika), v nichž působí a v nichž je výtvarně umělecky odrážen.“³¹

Jako ukázka symboliky ve dvourozměrné tvorbě nám může posloužit Botticelliho „*Primavera*“ (viz obr. 8). Toto dílo vzniklo v poslední čtvrtině 15. století a dalo by se označit za nejznámější malbu se symbolickým významem z tohoto období. V této době došlo k posunu uměleckých hranic a do děl bylo možné zašifrovat určitou symboliku. Čím kontroverznější téma autor zvolil, tím záhadnější jeho symbolika musela být. Z dnešního pohledu v nás může „*Primavera*“ vyvolávat pocity klidu a vznešenosti, ale v době jeho vzniku se na něj pohlíželo jako na nebezpečně revoluční. Botticelli ukryl symboliku do následující

²⁸ [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 35.

²⁹ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 355.

³⁰ Tamtéž, s. 355.

³¹ Tamtéž, s. 355.

kompozice (viz obr. 9) – Venuše stojící uprostřed (4) představuje zosobněnou matku přírodu, nad ní se vznáší Amor (5), jenž vypouští šíp. Na levé straně Merkur (6) zahání mlhu, Flóra (3) přichází v krásných květovaných šatech a Zefýr (1) přináší Primaveru (2). Vedle Venuše tančí Grácie: domýšlivá Krása (7) s lenivou Rozkoší (8), které mezi sebe berou ostýchající se Cudnost (9). Prsty Tří Grácií jsou navzájem propleteny. Cudnost soustředně hledí na mužného Merkura a z ramena jí zvolna sklouzávají šaty, do všeho navíc vstupuje Amor, který na Cudnost míří svým šípem. Místem odehrávajícího se výjevu je pomerančový háj. Dílo nám tímto výjevem ukazuje na zřetelnou alegorii zimy ustupující novému ročnímu období.³²

„Z hlediska symboliky jde o to, že Cudnost je zahlcena krásou a potěšením a obojí v ní probouzí touhu. Amorův šíp je připraven ji probodnout a vzbudit v ní lásku, zatímco Merkur vyčkává. Není nijak složité chápat celou kompozici jako sexuální probouzení: po panenské zimě je Cudnost přemožena Rozkoší a Krásou a probouzí se do kvetoucího jarního období smyslnosti a potěšení. Svého času šlo o zcela revoluční sdělení a Primavera byla považována za nejužasnější zobrazení novorenesančního postoje k lásce, sexu a erotice.“³³

Symboliku v trojrozměrné tvorbě nám může přiblížit Donatellův „David“ (viz obr. 10). Jedná se o jedno z nejdůležitějších děl rané renesance, jehož tvorbu Donatello započal přibližně kolem roku 1437 a dokončil jej o tři roky později.³⁴

„Byl to první samostatně stojící sochařský akt, vytvořený od klasického období, tedy zhruba po tisíci letech; jako taková se socha stala významným symbolem odmítnutí dřívějších kulturních a náboženských omezení. Její proporce a detaily jsou výrazně realistické – což bylo opět do té doby něco neslýchaného. Realistický popis znamená ze symbolického hlediska přesnost, nejenže vypadá věrohodně, nýbrž skutečně zobrazuje události a jednotlivce takové, jací skutečně jsou.“³⁵

David je obut do vysokých bot, jeho hlavu zdobí věnec z vavřínu a postavení těla, vzhled a stavba těla jsou výrazně zženštlé. Spíše než jako dospělý muž, je David ztvárněn jako jinoch, jenž se o několik staletí později stává ikonou pro transsexuály z celého světa. U jeho nohou leží useknutá hlava Goliáše a v Davidově tváři je znatelný výraz naprosté koncentrace na sebe sama. Nahota

³² [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 41.

³³ Tamtéž, s. 42.

³⁴ [Srov.] Tamtéž, s. 39.

³⁵ Tamtéž, s. 39.

a zranitelnost symbolicky vyjadřují, že v nerovném boji zvítězil s Boží pomocí. Traduje se, že kdyby byla tato socha Donatellem vytvořena o sto let dříve, skončil by autor pravděpodobně na hranici. Obyvatelé Florencie na Davida pohlíželi jako na symbol nezávislosti jejich malého města na kolosálním Římě. Mladíkův výraz je dokladem autorova uměleckého cítění – v širším smyslu i cítění celé Florencie.³⁶

1.5 Vizuální podoba symbolů

Forma, jakou k nám symbol promlouvá a sděluje nám určitou informaci, může být různorodá. Záleží na osobě autora, do jaké smyslové podoby své sdělení zakóduje. Člověk k vyjádření symbolického sdělení přirozeně využívá forem, jež zná ze svého okolí. Podoba symbolů může vycházet z konkrétních věcí, které člověk důvěrně zná jako například rostliny, předměty a podobně, ale i abstraktnějších jevů jako jsou kupříkladu mytologické postavy, či bájná zvířata.³⁷

Z přírodních forem, kterým člověk přisoudil symbolický význam, je vhodné zmínit kosmická tělesa (např. Slunce, Měsíc či hvězdná soustava), živly (např. voda, oheň), přírodní jevy týkající se počasí (např. mraky, déšť, duha), rostliny a jejich části (např. lotos, růže), ale i zvířata (např. sova, liška). Jak už bylo zmíněno, podobu symbolu mohou mít i bájně postavy a zvířata z mytologie (např. kentauři). S tím, jak se člověk měnil a vyvíjel, začal užívat k vyjádření symboliky i znalosti a prvky z různých oborů. Proto se můžeme setkat s geometrickými obrazci a vzorci, jež jsou nositeli určitého sdělení, písmeny či soustavou písmen (např. monogram, kříž z písmen), ale i symbolikou čísel (např. nula, tři, dvanáct).³⁸

Kromě výše zmíněných forem, může mít symbol i podobu předmětů denní potřeby (např. kniha, koruna, váhy), oblečení, jídla, ale i gest, postojů a dalších.³⁹

³⁶ [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 40.

³⁷ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 355.

³⁸[Srov.] Tamtéž, s. 355.

³⁹ [Srov.] Tamtéž, s. 355.

1.6 Geometrické symboly

V podkapitole o vizuální podobě symbolu byly zmíněny formy, jakými se lidstvo snažilo a stále snaží symbolicky vyjadřovat své myšlenky. Jednou z nich jsou geometrické symboly, kterým se konkrétně věnuje tato podkapitola.

O geometrii, jež dala za vznik geometrickým obrazcům se ve druhé předmluvě ke knize Strom života nazvané „Jan Blažej Santini Aichel⁴⁰ a Pythagorovsko-Platónská tradice západní architektury“ vyjadřuje Jiří Bernard Krτίčka⁴¹ následovně „*Geometrie, věda o mírách a vzájemných vztazích objektů v rovině a prostoru, se zrodila na samém počátku starověkých kultur. K jejímu impozantnímu rozkvětu došlo za působení Pythagorovy školy v antickém Řecku v 6. století př. Kr. Nad vstupem do Platónovy athénské Akademie stál nápis: „Bez znalosti geometrie sem nikdo nevstupuj.“ Nápis je možná legendární, je však jisté, že filozof Platón se stal nejvýznamnějším dědicem Pythagorových idejí o uspořádání světa na matematicko-geometrických principech.*“⁴²

Jan Baleka tento typ symbolů definuje jako „*Geometrické obrazce, též grafické symboly, jsou geometrickými obrazci vyjádřené kosmogonické, kosmologické, filozofické, teologické, magické, mystické, etické aj. představy odvozené z matematických zákonitostí struktur skutečnosti, jejich jevů (blesk – lomená linka, vír – spirála) a procesů a podmíněné antropologicky, historicky, zeměpisně aj.*“⁴³ Z toho vyplývá, že významy těchto symbolů mohou být v jednotlivých kulturách, oblastech i obdobích odlišné, avšak najdou se takové symboly, které prokazují významovou příbuznost či dokonce shodu, jako je tomu například u spirály. Tyto symboly se považují za nejstarší a nejrozsáhlejší oblast výtvarných symbolů, bylo jich zaznamenáno okolo šedesáti tisíc ve všech kulturách a dobách. Jsou typické svou názorností, srozumitelností, výrazovostí i znakovostí či jednoduchostí zpracování. Jednotlivé symboly lze díky snadnému výtvarnému provedení spojovat, a tím tak vytvářet symboly nové či se mohou

⁴⁰ Jan Blažej Santini Aichel byl významný český architekt s italskými kořeny, zakladatel stylu barokní gotika a autor několika významných staveb jako např. klášterního komplexu v Plasech, poutního kostela v Zelené hoře či kupole klášterního kostela v Kladrubech a dalších.

⁴¹ Jiří Bernard Krτίčka je český historik umění, autor knih „*Fenomén drsnosti*“ či „*Čtení ze skvrn*“.

⁴² MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 8.

⁴³ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 112.

vtělovat i do forem běžné zrakové zkušenosti (oheň, lidská postava, vír, voda a další).⁴⁴

„Symboly vycházející ze zrakové, pohybové aj. zkušenosti, která je významově zhodnocuje v názorech na smysl např. pohybu směřujícího vpravo (vpravo se otáčející spirála nebo svastika), tj. ve směru přirozeného pohybu, považovaného za pravý a zdárný, nebo pohybu směřujícího vlevo (vlevo se otáčející spirála či svastika), tj. ve směru méně přirozeném a méně zdárném. Obdobný obsahový význam má v obrazech, reliéfech aj. dílech směr diagonály nebo umístění figury, věci nebo děje vlevo (levé lunární oko Hórovo, vlevo je cit, chaos, srdce, nejasnost, temnota) či vpravo (pravé solární oko Hórovo, vpravo je rozum, řád, jasnost), umístění uprostřed nebo dole, kde se odehrává aktivní, činný a zápasivý běh života (cursus), či umístění nahoře, kam je kladena trvalost a věčnost (status).“⁴⁵

Tím, jak byly tyto symboly stále častěji používány, dostaly se do širokého povědomí lidí, zobecněly a pronikly i do vyjadřování umělců moderní doby. Ze zahraničních malířů konce 19. století, v jejichž dílech se objevují geometrické tvary, můžeme vyjmenovat například Gustava Courbeta nebo Vincenta van Gogha (viz obr. 11). Z malířů počátku 20. století můžeme tyto obrazce nalézt u Vladimira Tatlina (viz obr. 12) či Kazimira Maleviče (viz obr. 13). Z českých autorů téže doby najdeme geometrické obrazce u Františka Kupky (viz obr. 14), Václava Boštíka, Josefa Šímy (viz obr. 15), Františka Bílka, Josefa Váchala, Vladimíra Tesaře či Zdeňka Sýkory a Radoslava Kratiny, patřících do Klubu konkretistů (viz obr. 16), jejichž centrem zájmu je geometrická abstrakce. Ze současných autorů, jež ve své tvorbě užívají geometrických obrazců, je vhodné zmínit ilustrátora a grafika Petra Síse.⁴⁶

Moderní umění na těchto znacích staví svůj vlastní **estetický kánon**, který je v Malém slovníku výtvarného umění v obecné rovině definován jako *„estetické pravidlo nebo měřítko, podle něhož určujeme a měříme estetické hodnoty; přestože si činí nárok na objektivní platnost trvalejšího rázu, je proměnlivý historicky i sociálně; každá společenská skupina má vytvořený vlastní estetický kánon, z nějž nerada slevuje nebo toho ani bez přeškolení není schopna.“⁴⁷*

Dále vlastní **proporční modul** obecně vyjádřený jako *„vzájemný poměr velikostí jednotlivých částí díla (u sochařství např. vztah hmoty soklu k hmotě sochy,*

⁴⁴ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 112.

⁴⁵ [Srov.] Tamtéž, s. 112.

⁴⁶ [Srov.] Tamtéž, s. 112.

⁴⁷ TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s. 56.

v malbě poměr barev světlých k ploše barev tmavých apod.).“⁴⁸ A v neposlední řadě je na nich postavena i celá kompozice díla definovaná jako „uspořádání prvků do smysluplného celku, jedná se o výstavbu uměleckého díla, při níž dochází k vzájemnému dialektickému vztahu mezi jednotlivými částmi a celkem.“⁴⁹ Kromě výše zmíněných znaků se tímto způsobem umělci snaží vyjádřit i další filozofické, psychologické a jiné významové vrstvy v obsahu uměleckého díla.⁵⁰

Do geometrických symbolů Baleka řadí „bod, horizontálu, vertikálu, tři dostředně seřazené přímký, rovnoramenný kříž, rovnoramenný, příčně položený kříž, rovnoramenný kříž příčně překrytý dalším křížem, nerovnoramenný kříž, jehož vodorovné rameno přetíná svislici v její horní části, nerovnoramenný kříž, jehož vodorovné rameno přetíná svislici v její dolní části či sigmu.“⁵¹

Pro tu to práci jsou nejdůležitější dva z výrazových prostředků, a to konkrétně bod a sigma.

Bod je charakterizován jako „tečka, symbol středu, stability, soustředění, setrvání nehybné trvalosti, podstaty a prapříčiny, v kompozici je úběžníkem perspektivy.“⁵² Timothy Samara ve své knize Grafický design k bodu dodává následující „Tečka je bod, který přitahuje pozornost; který se může opticky stahovat dovnitř i rozšiřovat směrem ven. Tečka si umí najít svoje místo v jakémkoliv prostoru, kam je umístěna a také se v něm stává vztažným bodem pro naše oči odkazujícím i k ostatním obrazcům okolo (včetně dalších teček). Tečka (nebo bod) má zdánlivě jednoduchý tvar, ve skutečnosti je však základním stavebním prvkem všech ostatních tvarů. Jakkoliv tečka zvětšuje svou velikost (a pokrývá tedy větší plochu) a její obvodová kontura se tak stává více zřetelnou a rozlišitelnou, přesto stále fakticky zůstává bodem. Každý obrazec s rozpoznatelným středem – čtverec, trojúhelník, lichoběžník, kapka – je bodem, ať už má jakoukoliv velikost. Pokud bude obvodová kontura obrazce delší (obrazec bude větší), bude také výrazněji působit na prostor kolem sebe, ale přesto stále ve své podstatě zůstane bodem.“⁵³

Sigma (tvar písmene S) je považována za „symbol pohybu a rytmu, dotýká se významově symbolu spirály. Byl vztahován k živlu vzduchu a předmětně k jeho

⁴⁸ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 161.

⁴⁹ Tamtéž, s. 99, 100.

⁵⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 112.

⁵¹ Tamtéž, s. 112.

⁵² Tamtéž, s. 112.

⁵³ SAMARA, Timothy. *Grafický design: základní pravidla a způsoby jejich porušování*. V Praze: Slovart, 2008. s. 112.

projevům, větru, vzdušným vírům apod. Je používán ve svislé i vodorovné poloze, je úsekem vlnovky.“⁵⁴

1.7 Symbol kruhu a jeho typologie

Obsahem následujících několika stran je podrobnější rozbor symbolu kruhu a spirály. Podkapitoly se zabírají porovnáním definic těchto znaků z několika odborných pramenů, přičemž se mohou některé odborné zdroje v jistých věcech shodovat, nebo naopak lišit. Je to dáno tím, že symbol jako takový je sám o sobě mnohvrstevný, může být nositelem hned několika významů, a proto se nedá jedna konkrétní definice označit za správnou. Na druhou stranu ale tato nejednotnost dodává symbolům na zajímavosti, rozmanitosti a originalnosti jejich výkladu.

K bližšímu představení obou symbolů bylo užito několika odborných pramenů českých i zahraničních autorů, nejedná se však o komparaci veškerých možných zdrojů, literatura týkající se těchto znaků je velmi obsáhlá, proto bylo použito pouze určitého segmentu.

Baleka ve svém Výkladovém slovníku definuje kruh *„jakožto kružnici, symbol univerza, uzavřenosti, věčnosti bez začátku a konce, návratnosti kosmického dění (oběh nebeských těles, roční a denní doby, vegetační cyklus), klid bez napětí a bez dynamiky. Kruh zahrnuje všechny geometrické obrazce, trojúhelník, čtverec atd., má tím i všechny jejich významy. Symbolizuje nebe, splývá s vědomím plynoucího, ale současně i stojícího času, v solárních představách splývá se sluncem a světlem. Kruhu odpovídá významově koule.*“⁵⁵

Cooperová o kruhu uvádí následující *„kruh je univerzální symbol, vyjadřuje celistvost, totalitu, současnost, původní dokonalost. Kruhovitost je posvátná jako nejpřirozenější tvar. Dále znázorňuje uzavřenost do sebe, jáství, neprojevenost, nekonečnost, čas zahrnující prostor, ale také bezčasovost bez počátku a konce a bezprostorovost, v níž neexistuje nahoře ani dole, s představou kruhovosti a sférickosti je spojeno zrušení času i prostoru, ale také myšlenka na opakování,*

⁵⁴ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 113.

⁵⁵ Tamtéž, s. 190.

návrat. Symbolizuje nebeskou jednotu, sluneční cykly, veškerý cyklický pohyb, dynamismus, nekonečný pohyb, dokončení, naplnění, boha: „Bůh je kruh, jehož střed je všude a obvod nikde“ (Hermés Trismegistos). Jako slunce je mužskou silou, ale jako duše a jako obklopující vody je ženským, mateřským principem, jako kruhovitost nebo „nekonečnost“ symbolizuje ženskost v protikladu k „vázané“, lineární, mužské, paternální tvořivé síle. Kruh také ztělesňuje drahocennou či vzácnou perlu. Malé kruhy na obětních nádobách často představují obětní oplátku, koláč nebo chléb. Kruh je symbolizován číslem $10 = 9 + 1$, přičemž jednička znamená střed a devítka obvod. Kruh je základnou nomádských stanů a tábořišť a symbolizuje tak dynamiku a nekonečný pohyb v protikladu ke čtvercovosti domů, polí a měst usedlých zemědělců. Určité květiny, zejména lotos, lilie a růže, jsou spojovány s představou kruhu a v mnohém se podílejí na jeho významu.“⁵⁶

Colin ve své interpretaci zmiňuje kvadraturu kruhu, to znamená vzájemný vztah mezi čtvercem a jemu vepsaným kruhem.

„Pro člověka ve starověku byl kruh symbolem nebe a čtverec symbolem země. Nebe mělo ženský podtext, zatímco země měla mužský podtext. Pro naše předky bylo nicméně logičtější, že čtverec země je obsažen v kruhu neboli nebeské sféře a ne naopak. Rádi si totiž představovali, že jejich země, prostor, ve kterém žili, byl placatý a zavěšený v jakési kouli s jedním nebem nahoře a jedním dole. Tak se v jejich očích den a noc, řízené rytmem hvězd, řídily kruhovým pohybem, který postupoval seshora dolů a zezdola nahoru. Symbol kruhu obsahoval tedy význam, který prozrazoval celek světa.“⁵⁷

„Na základě čáry vytvořené na místě, kde slunce den za dnem, během celého roku vycházelo, a čáry vytvořené podle míst na horizontu, kde zapadalo, si stanovili přesné hranice své země a svého světa. Od té doby byla jejich země (nebo jejich svět) pěkně vymezený rovnými čarami a úhly, za kterými se nacházelo prázdno, nicota a konec světa. Být uvnitř kruhu totiž znamenalo být naživu, být přítomný na tomto světě. Zatímco vně kruhu nebe, na druhé straně čtverce země začínalo neznámo. Tato hranice byla o to děsivější, že za ní hrozilo spadnutí do dolního nebe, o kterém se věřilo, že je tam říše mrtvých. Zemský čtverec se tedy nacházel přesně ve středu nebeského kruhu a oba měli společný střed. Neboť pojem kruh vždy obsahuje pojem středu nebo centrálního bodu, který bývá rovněž kruhový.“⁵⁸

⁵⁶ COOPER, J. C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Přeložil Allan PLZÁK. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 87.

⁵⁷ COLIN, Didier. *Slovník symbolů, mýtů a legend*. Praha: Deus, 2009. s. 250.

⁵⁸ Tamtéž, s. 251.

Myslivoček ke kruhu uvádí „Všechny kulovité formy a kruhy světa, i kruh nebes, v sobě ukrývají tajemství nekonečna a věčnosti. Kruh s bodem uvnitř je astrální symbol Slunce. V alchymii se tak označuje zlato. Zajímavá značka vzniká kombinací kruhu a kříže tvoří dokonalou figuru, která vyjadřuje spojení věčnosti a Krista. Má rovněž význam rodičího se života. Kruh také symbolizuje uzavřené spojení a jednotu (prsten). Nalezneme jej v řadě astrálních, magických, alchymistických symbolů, neboť ovládnutí kruhu a jeho geometrie bylo podle mágů nutností k zvládnutí a využití přírodních sil. Alchymisté často používali k vyjádření vztahu uzavřeného spojení kruhu v podobě svinutého hada (Uroboros). Zlatý kroužek je symbol slunečních božstev a jimi propůjčené moci.“⁵⁹

Tresidder se o kruhu zmiňuje takto „Kruhy zřejmě měly odjakživa blahodárnou, a dokonce i duchovní symboliku. Důvodem byla patrně skutečnost, že Slunce, Měsíc a planety, o nichž se věřilo, že určují běh lidského života, se jevily jako kruhové nejen svým tvarem, nýbrž i svým zdánlivým pohybem kolem Země. Řecká filozofická škola ze třetího století, známá dnes jako novoplatonismus, používala kruh jako ideogram božského prazákladu, úplné dokonalosti, o niž má usilovat lidský duch. Jako „dokonalý“ geometrický tvar bez začátku a konce, stejný ve všech bodech, symbolizuje kruh úplnost, věčné pokračování, jednotu a ochrannou hradbu. V křesťanské symbolice se nejsvětější Trojice někdy zobrazovala jako tři překrývající se kruhy.“⁶⁰

Koch se o kruhu vyjadřuje jako o „znamení bez počátku a konce. Je rovněž symbolem Boha, věčnosti a spícího Božího oka.“⁶¹

Wilkinson a kol. doplňují „Kruh nemá počátek ani konec, je univerzálním symbolem úplnosti, věčnosti s a dokonalosti. Představuje mužský a ženský princip, může znamenat Boha, vody obklopující Zemi či koloběh žití. Kruhu významově odpovídá koule, kruh představuje dvojrozměrný tvar a koule je trojrozměrnou variantou téhož tvaru, a tedy i téže myšlenky. Většina náboženství jej spojuje s představou nebeské bány a s pohybem hvězd a planet.“⁶²

⁵⁹ MYSLIVOČEK, Milan. *Panoptikum symbolů, značek a znamení*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001. s. 122.

⁶⁰ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. s. 146-147.

⁶¹ KOCH, Rudolf. *Kniha znamení, která obsahuje nejrůznější druhy symbolů používané primitivními národy a ranými křesťany od nejstarších dob až do středověku*. Olomouc: Votobia, 1997. s. 2.

⁶² WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají- ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2009. s. 284.

1.7.1 Typologie kruhu

Kruh rozdělený horizontálou (viz obr. 17) chápe Baleka jakožto symbol poznané dvojpólovosti jednotného vesmíru, který je rozdělen na horní svět, jenž je založen na duchovnosti, racionalitě a vzdělanosti a svět dolní, který je tvořen pudovostí, přírodou a temnotou.⁶³

Kruh rozdělený sigmou na dvě části s černým bodem v bílém poli a bílým bodem v černém poli (viz obr. 18) pro nás známý spíše pod označením jin jang, je čínským symbolem vesmíru a dále zastupuje mužský a ženský princip. Jang neboli mužský aktivní princip má kruhovou podobu (nebe) a jeho bílá barva vyjadřuje energii a směřování. Jin neboli ženský pasivní princip je vyjádřen čtvercovou podobou (země) a černá barva má vyjadřovat setrvání. Oba dva principy jsou vloženy do kruhu, který rozděluje sigma a barevná pole doplňuje tečka protikladné barvy. Černá tečka v bílém poli nám říká, že mužský princip nemůže existovat bez ženské pasivní složky a bílá tečka v černém poli, že ženský princip nemůže být bez mužského aktivního prvku.⁶⁴

Kruh rozdělený svislou sigmou (viz obr. 19) ztělesňuje symbol vesmíru a protikladnost jeho aktivní a pasivní složky. Tvar písmene S odděluje od sebe dva světy-horní a dolní, přičemž horní svět označuje nebe a dolní svět zemi.⁶⁵

Kruh s tečkou (viz obr. 20) je nositelem významu trvalosti bez začátku a konce, zároveň však vyjadřuje prapříčinu veškerého bytí, jeho střed a pevnou nehybnou osu, to znamená jeho podstatu. Dále označuje individuálnost člověka a to, že je schopen vnímat a přemýšlet, čímž se liší od ostatní přírody, ale s níž je navždy pevně spojen svým bytím.⁶⁶

Ke kruhu s tečkou dodává **Cooperová** kromě výše zmíněných významů také to, že tento znak symbolizuje všechny sluneční bohy.⁶⁷

Kruh se čtvercem je podle **Cooperové** „*v mnoha starých kulturách kosmologickým obrazem světa: představuje nebe a zemi; integraci; spojení; podmíněnost; vzájemně se předpokládají jako čas a prostor. Provést kvadraturu kruhu znamená proměnit sférickou podobu oblohy a nebe do pravoúhlé podoby země v sakrální budově, chrámu nebo kostele, snést nebe na zem, sjednotit čtyři*

⁶³ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 190.

⁶⁴ [Srov.] Tamtéž, s. 190.

⁶⁵ [Srov.] Tamtéž, str. 190.

⁶⁶ [Srov.] Tamtéž, s. 190.

⁶⁷ [Srov.] COOPER, J. C. a Allan PLZÁK. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 88.

živly a navrátit je k původní nerozdělenosti v jednotě; osmiúhelník znamená přechodné stadium, jímž je třeba při kvadratuře kruhu projít. Spodní půlkruh představuje spodní vody a archu a horní půlkruh vrchní vody a duhu. Společně znamenají dokončení.“⁶⁸

Kruh s vepsaným čtvercem na základně (viz obr. 21) označuje prolínání hmotného, pozemského, pasivního a ženského prvku do vesmíru.⁶⁹

Kruh s vepsaným čtvercem na základně rozděleným úhlopříčkami (viz obr. 22) v sobě obsahuje význam kruhu, čtverce a příčně položeného rovnoramenného kříže. Stejně tak je to i u kruhu s vepsaným trojúhelníkem na základně s rovnoramenným křížem a dalšími variantami.⁷⁰

Kruh s vepsanými dvěma překříženými S (viz obr. 23) symbolizuje vesmír rozdělený na čtyři světy, čtyři živly a podobně. Vyjadřuje stabilní střed vytvořený průsečíkem obou S a zároveň dynamiku uvnitř celku.⁷¹

Kruh s vepsaným rovnoramenným křížem (viz obr. 24) je symbolem univerza a vyjadřuje kromě věčnosti bez počátku a konce také dělení tohoto celku na čtyři světy, živly apod. a zároveň představu o jejich pevném propojení a středu, jež je tvořen průsečíkem horizontály a vertikály. To znamená dvou elementárních prvků bytí, „horizontály života a vertikály jeho duchovního vzepětí“. Svou podstatou vyjadřuje neměnnost, pevnost a harmonické smíření.⁷²

Kruh s vepsaným trojúhelníkem na základně (viz obr. 25) v sobě nese symboliku duchovního, tvořivého vzepětí do kosmu. V křesťanské víře byl považován za symbol trojjednosti.⁷³

O dalších typech kruhu se zmiňuje **Cooperová** ve své Encyklopedii tradičních symbolů. Uvádí zde například **soustředné kruhy** (viz obr. 26), které interpretuje následovně „mají význam solární i lunární: představují oblohu; nebesa; rozdílná stadia nebo stupně projeveného bytí.“⁷⁴

K soustředným kruhům se vyjadřuje i **Clare Gibson** „Soustředné kruhy mohou představovat celou řadu krajinných prvků, jak stálých, tak efemérních,

⁶⁸ COOPER, J. C. a Allan PLZÁK. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 88.

⁶⁹ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 190.

⁷⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 190.

⁷¹ [Srov.] Tamtéž, s. 190.

⁷² [Srov.] Tamtéž, s. 190.

⁷³ [Srov.] Tamtéž, s. 190.

⁷⁴ COOPER, J. C. a Allan PLZÁK. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 88.

obecně ale označují nějaké důležité místo. Například vodní tůň, vstup do jeskyně, tábořiště nebo prostor setkání.“⁷⁵

Tři soustředné kruhy (viz obr. 27) symbolizují „minulost přítomnost a budoucnost, tři sféry země, vzduchu a vody, světy nebe, země a pekla, měsíční fáze, vycházející, polední a zapadající slunce; také dynamiku usmiřování protikladů.“⁷⁶

Okřídlený kruh má představovat „původní kosmickou dvojici, tvořivou oblohu a úrodnou zem; moc přicházející z nebe; slunečního boha a moc slunce.“⁷⁷

Dvojité kruhy (viz obr. 28) jsou pojaty jako „symboly mužnosti a ženskosti; lásky a vědění.“⁷⁸

Trojité kruhy a tři vzájemně propletené kruhy (viz obr. 29) vyjadřují „triádu; nerozlučitelnou jednotu tří osob trojice; život; pohyb; dynamiku v napětí.“⁷⁹

Čtyři kruhy v podobě kříže spojené kruhem centrálním (viz obr. 30) mají vyjadřovat „moudrost, uctívou bázeň, vědění a naději.“⁸⁰

Sedmeronásobný sluneční kruh (viz obr. 31) je nositelem významu „dokonalosti; sedmera nebes a Vševědoucího.“⁸¹

1. 8 Spojitost kruhu a kříže

Do kruhu lze vepsat mnoho symetrických rovinných útvarů jako například čtverec, obdélník, trojúhelník apod. Kruh v sobě zahrnuje veškeré geometrické obrazce a přebírá tím i jejich významy. Mezi tyto útvary patří mimo jiné i kříž. Kruh nám může při konstrukci libovolného kříže posloužit jako pomocný nástroj. Když sestrojíme v kruhu dvě kolmice, jejichž průsečík je středem kruhu, získáme tím základ pro obě ramena kříže. Navzájem se protínající ramena tvořící kříž mají také vlastní výklad symboliky. Mohou vyjadřovat střed a čtyři světové strany, čtyři prvky, čtyři ctnosti, strom světa spojující čtyři světové strany. Obecně platný

⁷⁵ GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 243.

⁷⁶ COOPER, J. C. a Allan PLZÁK. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 88.

⁷⁷ Tamtéž, s. 88.

⁷⁸ Tamtéž, s. 88.

⁷⁹ Tamtéž, s. 88.

⁸⁰ Tamtéž, s. 88.

⁸¹ Tamtéž, s. 88.

výklad jeho symboliky však stejně jako u ostatních univerzálních symbolů jako je kruh, spirála či přerušovaná čára neexistuje.⁸²

U některých křížů je spojitost s kruhem patrná na první pohled z jejich vizuální podoby (např. *řecký kříž, kříž kotvový, svastika, triskele nebo kříž sluneční*). U dalších typů křížů jako jsou např. *latinský kříž, kříž jetelový, kříž egyptský, pravoslavný nebo závěsný kříž* je tento vztah méně očividný (viz obr. 32).⁸³

1. 9 Symbol spirály

Spirála je u **Baleky** definována jako „závitnice (z latinského *spira* – závit), neuzavřená linie, nekonečně obtáčející pevný bod (osu); může být levotočivá, nebo pravotočivá, a tím vázána na význam levé, nebo pravé strany. Je jedním ze základních výtvarných a významových prvků, známých již ve výtvarných projevech mladší doby kamenné; je odvozena z přírody, např. z ulity, vodního nebo vzdušného víru. Má mimořádný symbolický význam ve všech světových kulturách, v nichž zobrazuje časové a prostorové představy o vesmíru a dění v něm, především představy o dynamickém odvíjení změn, jejich souvislostech a vztahu k poznané neukončenosti proměn; není nehybná a uzavřená jako kružnice. Ke spirále se proto vztahuje kosmologická představa nehybného středu (stálosti) a zároveň pohybu (proměnnosti), a tím trvalosti a opakující se změny na stále nové, vyšší úrovni.“⁸⁴

„Spirála může být zobrazena velmi jednoduše, např. plošně, ale také velmi složitě, např. prostorově, rozložená do vlnovky (v tomto pojetí je součástí symbolu *jin – jang*), překřížením vlnovek (*kolo buddhistické nauky, svastika*), složením (zvěrokruhový znak *Raka*). Znamená obecně také kosmickou energii, ať je zobrazována geometricky, nebo jako flóra či fauna, např. jako lotosový květ, starověký východní strom života nebo jako hadi spirálovitě ovíjející *caduceus*, jako had obtáčející kmen křesťanského stromu poznání a podobně.“⁸⁵

Cooperová ji formuluje jakožto „vysoce komplexní symbol. Spirála ztělesňuje rozmanitým způsobem solární i lunární mocnosti; vzduch; vody;

⁸²[Srov.] FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 203.

⁸³ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 343.

⁸⁴ Tamtéž, s. 343.

⁸⁵ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 343

burácející hrom a blesk; vír; mohutnou tvůrčí sílu; emanaci. Spirála se může rozpínat, smršťovat, a proto může zobrazovat růst a slábnutí síly slunce, přibývání a ubývání měsíce a analogicky k tomu růst a expanzi a smrt a smršťování, navíjení a odvíjení, zrození a smrt a také znamenat kontinuitu. Může představovat otáčející se nebeskou klenbu; běh slunce; navracející se roční období; rotaci země. Jako vzdušný vír při vichřici a pohyb znamená plodnost a dynamický aspekt věci. Na metafyzické rovině symbolizuje říše jsoucího, rozmanité modalities bytí, putování a bloudění duše ve světě jevů a její konečný návrat do středu.“⁸⁶

Colin spirálu interpretuje jako „symbol permanentního pohybu života a nestálosti věcí znázorňující věčný život nebo naplnění sebe sama. Vychází z přirozeného jevu. Je produktem kruhové, odstředivé nebo dostředivé síly. V tom se tedy podobá kruhu a veškeré symbolice, která se k němu váže. V přírodě a vlastně i ve vesmíru to vypadá, že spirála je konstantou a jednotou z jeho vrozených forem, které najdeme všude od rostlin až po galaxie. Tato konstanta neunikla ani našim předkům, kteří tvořili celek se svým přirozeným prostředím. Nejčastěji se s ním identifikovali a ve velké knize přírody nalézali formy a vzhled, z nichž si vytvořili symboly, plnohodnotný jazyk, který jim umožňoval být s nimi v kontaktu a komunikovat s přírodou. V mysli našich předků život a smrt nebo život po životě nakonec tvořili celek vycházející ze stejného procesu ideálně symbolizovaného spirálou.“⁸⁷

Podle **Frotschera** patří spirála k „symbolům archetypů, které slouží k orientaci jako kolektivní obrazy. Prastarý symbol spirály, který se vyskytuje téměř ve všech kulturách, aniž by bylo možné najít příčinnou souvislost, má zřejmě původ v pravěké zkušenosti s hady. I dnes má mnoho lidí strach z hadů, přestože se s nimi setká jen zřídka. V prehistorických dobách zemřelo ale na hadí uštknutí zhruba 10 % lovců.“⁸⁸

Myslivoček o spirále tvrdí, že je to „symbol zrození, vývoje a růstu. Podle psychotroniků je spirála zdrojem nevyčerpatelné energie.“⁸⁹

Tresidder ke spirále uvádí „význam spirálových symbolů se liší podle souvislostí. Spirálovité tvary se nacházejí po celém světě jako ozdobné motivy a v některých případech též jako symboly plodnosti. To se týká především dvojité

⁸⁶ COOPER, J. C. a Allan PLZÁK. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 174.

⁸⁷ COLIN, Didier. *Slovník symbolů, mýtů a legend*. Praha: Deus, 2009. s. 139-140.

⁸⁸ FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 231.

⁸⁹ MYSLIVOČEK, Milan. *Panoptikum symbolů, značek a znamení*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001. s. 226.

spirály, kterou lze interpretovat jako kombinované zobrazení muže a ženy – rozvíjející se penis a svinutý porodní kanál a dále mohou ztělesňovat latentní sílu jara.“⁹⁰

Wilkinson a kol. ke spirále dodává *„Je to starobylý symbol energie, o níž se soudilo, že plyne ve spirálách, a toku života. Ve většině kultur je spirála považována za symbol žen a ženskosti. Spirála se významně podobá šroubovici, ať už je to svým tvarem nebo symbolickým významem a někdy se tyto dva útvary nerozlišují. Spojují se s významnými silami, jakými jsou rotace planety, a vzdušné i vodní víry.“⁹¹*

1. 9. 1 Typologie spirály

Základem spirály je jako u ostatních útvarů kruh. Ve zjednodušené formě dělíme spirálu na dva typy. Spirála vycházející od středu kruhu, od něhož se neustále oddaluje, se nazývá **odstředivá** jinak také levotočivá (viz obr. 33). Druhým typem spirály, která se stáčí směrem ke středu, se nazývá **dostředivá** (viz obr. 34) nebo také pravotočivá.

Z matematického hlediska se rozlišuje 6 typů spirál. Je nutno také dodat, že neexistuje jednotná obecně platná matematická definice, která by odpovídala všem typům spirál. Na následujících řádcích jsou popsány dvě nejdůležitější, a to spirála Archimédova a logaritmická. Tyto dvě spirály svým významem překračují hranice matematiky a jsou pro tuto práci podstatné tím, že se objevují jak v přírodě, tak v umění jako zlatý řez. Ostatní typy spirál jako je Fermatova spirála, hyperbolická spirála, lituus a klotoida nebudou vzhledem ke své matematické odbornosti rozebírány.

Archimédova spirála (viz obr. 35), známá také pod označením závitnice či helix, je rovinná křivka, hojně se vyskytující v přírodě a již pravděpodobně jako první popsal řecký matematik Archimédes ve svém díle *„O závitnicích“*.⁹²

„Jedná se o rovinnou křivku, jejíž poloměr roste lineárně s velikostí úhlu. Tuto spirálu je možno popsat jako trajektorii pohybu bodu, který se rovnoměrně

⁹⁰ TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. s. 54.

⁹¹ WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají– ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2009. s. 284.

⁹² ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada, 2013. s. 60.

posunuje po polopřímce od jejího počátku v bodě *O*, zatímco polopřímka se kolem bodu *O* rovnoměrně otáčí.“⁹³

„Archimédova spirála se uplatňuje v různých technických zařízeních, tvar spirály však byl také významnou součástí klasické architektury (voluty, iónské hlavice atd.).“⁹⁴

Logaritmická spirála (viz obr. 36) „je rovinná křivka, jejíž poloměr roste exponenciálně s velikostí úhlu.“⁹⁵ Jako první se tímto typem spirály zabíral René Descartes přibližně kolem roku 1638. Nezávisle na Descartovi zkoumal tuto spirálu evangelista Toricceli, který určil vzorec pro výpočet její délky.⁹⁶ S touto spirálou se můžeme setkat i pod jinými názvy jako například Fibonacciho spirála, ekvalingulární spirála, Bernoulliho spirála či spira mirabilis. Je možné ji stejně jako Archimédovu spirálu nalézt v přírodě, avšak na první pohled nám nemusí být zcela zřejmá. Vytváří ji například sokoli, když spirálovitě krouží nad svou kořistí, což jim umožňuje střežit svou oběť pod stálým úhlem (viz obr. 37). Stejnou dráhu letu ve tvaru spirály můžeme nalézt i u hmyzu, jež se tímto způsobem přibližuje ke zdroji světla. Pokud zůstaneme ještě u hmyzu, i pavouci spřádají síť ve tvaru této spirály (obr. 38). Kromě výše zmíněných příkladů se tento tvar objevuje na většině neživých částí živých organismů (ulity měkkýšů, rohy, drápy, sloní kly, viz obr. 39). V rostlinné říši se vyskytuje například u slunečnice (viz obr. 40), plodu ananasu (viz obr. 41), šišek jehličnatých stromů (viz obr. 42) či jako ostny na kaktusech.⁹⁷ Díky spirálovité organizaci listů se navíc usnadňuje proces fotosyntézy.⁹⁸

Tato spirála se objevuje také ve vesmíru, kde tvoří ramena spirálních galaxií a dále nám ji mohou připomínat pásy oblačnosti, které se tvoří ve středu tropických cyklón (viz obr. 43). Obdobné tvary vytvářejí i proudy nízkého tlaku

⁹³ Archimédova spirála. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2016 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Archimédova_spirála

⁹⁴ ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada, 2013. s. 60.

⁹⁵ Logaritmická spirála. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2016 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Logaritmická_spirála

⁹⁶ Spirály a jejich význam v praxi [online]. Praha: Rozhledy matematicko-fyzikální, vol. 84, 2009 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: https://dml.cz/bitstream/handle/10338.dmlcz/146312/Rozhledy_084-2009-3_2.pdf

⁹⁷ Logaritmická spirála. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2016 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Logaritmická_spirála

⁹⁸ [Srov.] ČADKOVÁ, Andrea. *Zlatý řez okolo nás*. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra matematiky. Vedoucí práce prof. RNDr. Pavel Pech, CSc. s. 24.

vzduchu, které se na sever od rovníku otáčejí ve směru hodinových ručiček a na jižní polokouli směrem opačným.⁹⁹

1. 10 Spojitost logaritmické spirály a zlatého řezu

Vliv zlatého řezu na lidský život je neopomenutelný. I přesto, že nám nemusí být na první pohled patrný, je pro lidstvo velmi důležitým prvkem.¹⁰⁰

„Úměra zlatého řezu, která se opakovaně objevuje při studiu rozmanitých přírodních objektů a procesů, provází lidstvo po tisíciletí a nepřestává ovlivňovat umění, architekturu i estetiku.“¹⁰¹

Bez něj bychom nemohli zkonstruovat ideální trojúhelník, dokonalý půdorys budovy či tělo o dokonalých proporcích. Zlatého řezu si můžeme všimnout i u anatomie rostlin, u krystalických struktur skladby sloučenin nebo u postavení hvězd a planet.¹⁰²

Zlatým řezem se jako první zabýval řecký matematik Euklides kolem roku 300 př. n. l. Tomuto rozdělení se kromě Euklida věnoval i další významný řecký matematik Platón. Ten se pokusil rozdělit úsečku na dvě nestejněměrné části a pozoroval, v jakém poměru se jednotlivé části nacházejí. Hodnota zlatého řezu se často značí velkým písmenem řecké abecedy Φ („fí“). Tímto písmenem se označuje podle počátečního písmena jména řeckého sochaře Feidia. Ten využil své znalosti o zlatém řezu při stavbě Parthenonu v Athénách.¹⁰³

*„Fra Luca Pacioli di Borgo, italský renesanční matematik, nazval tuto úměru „božskou“ a zasvětil jí vlivné pojednání *De divina proportione* (1509). Název „božská proporce“ podobně jako „zlatý řez“ odkazuje k intelektuální a duchovní hodnotě*

⁹⁹ [Srov.] Spirály a jejich význam v praxi [online]. Praha: Rozhledy matematicko-fyzikální, vol. 84, 2009 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: https://dml.cz/bitstream/handle/10338.dmlcz/146312/Rozhledy_084-2009-3_2.pdf

¹⁰⁰ SVOBODOVÁ, Hana. *Matematika a umění*. České Budějovice, 2004. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra matematiky. Vedoucí práce prof. RNDr. Pavel Tlustý, CSc. s. 4.

¹⁰¹ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 8.

¹⁰² [Srov.] SVOBODOVÁ, Hana. *Matematika a umění*. České Budějovice, 2004. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra matematiky. Vedoucí práce prof. RNDr. Pavel Tlustý, CSc. s. 41.

¹⁰³ [Srov.] SVOBODOVÁ, Hana. *Matematika a umění*. České Budějovice, 2004. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra matematiky. Vedoucí práce prof. RNDr. Pavel Tlustý, CSc. s. 41.

úměry, jejíž mimořádné estetické kvality jsou důsledkem unikátní vlastnosti matematických.“¹⁰⁴

Zlatý řez (viz obr. 44) je vyjádřen jako poměr, jehož hodnota je rovna iracionálnímu číslu 1,618... (má nekonečný desetinný rozvoj). Rozdělíme-li úsečku bodem na dvě části tak, aby se poměr délek větší části ku menší části rovnal poměru délky celé úsečky k větší části, získáme tím hodnotu zlatého řezu.¹⁰⁵

*„Jakoukoli úměru lze reprezentovat tzv. geometrickou posloupností čísel, v níž každý člen získáme vynásobením předchozího určitou konstantou (koeficientem). Pro geometrickou posloupnost s koeficientem Φ navíc platí, že každý člen posloupnosti je roven součtu dvou členů předchozích, jinými slovy jde o posloupnost aditivní (přídavnou). Matematická výjimečnost zlatého řezu pramení právě z faktu, že je jedinou existující úměrou, která generuje řadu čísel s vlastnostmi geometrické i aditivní posloupnosti. Díky této jedinečné kvalitě dosáhl ze všech typů úměr právě zlatý řez nejširšího uplatnění v umění, a zvláště architektuře, od starověku po současnost. Teorie ideálních proporcí a skladebné harmonie prochází tedy celými dějinami architektury a nejživější se stává v obdobích, kdy stavitelství dosahuje největšího rozkvětu. Proporce zlatého řezu totiž umožňuje jednoduše a logicky řetězit rozměry jednotlivých částí stavby v rostoucích nebo klesajících harmonických řadách.“*¹⁰⁶

¹⁰⁴ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 8.

¹⁰⁵ [Srov.] SVOBODOVÁ, Hana. *Matematika a umění*. České Budějovice, 2004. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra matematiky. Vedoucí práce prof. RNDr. Pavel Tlustý, CSc. s. 44.

¹⁰⁶ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 8.

2 Historie a význam kruhu a spirály ve vybraných světových kulturách

Druhá velká kapitola této práce se zabývá historickým a významovým rozbohem symboliky kruhu a spirály ve vybraných světových kulturách. Vzhledem k obsáhlosti tématu, našim zeměpisným podmínkám a výběru autorů, je podrobněji rozebrána oblast Evropy a ostatní kultury jsou probrány v obecné rovině. Kromě zmíněných evropských kultur se tato kapitola podrobněji dotkne i území Egypta, jelikož je tato oblast důležitá z hlediska počátků geometrického zobrazování.

Umělecké odkazy ostatních významných kultur z celého světa nám přinášejí zajímavé a důležité svědectví o jejich způsobu života, mentalitě, kultuře, zvycích a tradicích. Nicméně není bohužel v silách jednotlivce dopodrobna prostudovat veškeré dostupné zdroje, ve kterých se kruh, byť jen náznakem objevuje. Komparace veškerých lidských kultur a jejich umění by vydala na samostatnou publikaci a je otázkou, zda by tato činnost nebyla celoživotní prací. Zároveň by však byla škoda ochudit čtenáře o tyto zajímavé umělecké artefakty, proto budou ve stručnosti popsány na následujících řádcích. K popisu byla vybrána pouze určitá díla související s kruhovou tematikou typická pro danou lokalitu, nejde však o vyčerpávající popis. Stručná zmínka o kruhovém umění těchto kultur je doplněna o obrazové ukázky.

Období Mezopotámie a Egypta je důležité z hlediska vzniku geometrie (kolem roku 600 př. n. l.). S geometrickými symboly se v této době člověk mohl setkat v kruhové podobě Slunce, Měsíce či na vodní hladině. To, co kolem sebe člověk viděl, se poté snažil použít ve výzdobě váz či nádob z keramiky, avšak vlastnosti těchto znaků (jako je například oblost, počet vrcholů apod.) si ještě plně neuvědomoval. O ty se lidstvo začalo zajímat až v okamžiku, kdy se začal rozvíjet urbanismus. Najednou bylo potřeba měřit a porovnávat vzdálenosti při plánování a výstavbě měst, obydlí, chrámových svatyní či při vytyčování nových hranic po pravidelných záplavách, které postihovaly okolí řeky Nil.¹⁰⁷

Tehdejší geometři k nákresům nepoužívali psací náčiní a papír tak, jako to známe dnes. K výkonu svého povolání užívali jednoduchých nástrojů sestavených z dřevěných kůlů a provazu s hrotem (např. měřicí prut, egyptský provazec

¹⁰⁷ [Srov.] SCHLESINGEROVÁ, Eva. *Historický vývoj zobrazovacích metod* [online]. Brno, 2007 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: http://www.math.muni.cz/~xschlesi/e_schlesingerova.pdf. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. s. 1.

a kružidlo) a dostupných materiálů (např. písek, kámen apod.). Veškeré návrhy byly zakreslovány do kamenného dláždění jedna ku jedné a tímto způsobem se zobrazovaly nejen půdorysy budov, ale i jiné návrhy geometrických tvarů. Dokladem toho je i ovál, jež nám svou vizuální formou může připomínat kruh, zkonstruovaný v době vlády Ramsese III. na stěně chrámu v Luxoru (viz obr. 45). O počátcích rýsování půdorysů budov nás mohou přesvědčit například nákresy z chrámu v Phile, kde můžeme nalézt návod na vytvoření sloupu, jehož součástí je i řada soustředných kružnic (viz obr. 46), nebo nálezy z chrámu v Edfu a Dendeře, kde je vyobrazen panovník, jak pomocí kružidla a narýsovaných kružnic stanovuje pravý úhel.¹⁰⁸

V ostatních oblastech egyptského umění se s kruhem setkáváme hlavně ve spojitosti se Sluncem, v Egyptě bylo totiž považované za nábožensko-kosmologický kult. Najít ho můžeme například jako symbol „**Slunečního vozu**“ (viz obr. 47), který staří Egypťané ztvárňovali jako sluneční loď, jež měla symbolizovat putování Slunce po nebi. Podobu kruhu měli v Egyptě i někteří bohové taktéž nějakým způsobem spjatí se symbolikou Slunce. Jedním z nich je například sluneční bůh „**Re**“ (viz obr. 48), jehož sokolí hlavu zdobí typický kruhový atribut odkazující ke Slunci.¹⁰⁹ Motiv spirály se objevuje u „**Horova oka**“ (viz obr. 49), které symbolizuje ostrážitost a vševědoucnost. Symbol malovaného oka doplněného o spirálovitě zatočené čáry má vyjadřovat Horův přísný pohled nad náboženskými obřady.¹¹⁰

Antické Řecko povýšilo geometrii na vědu a položilo její základy, které zůstaly neměnné až do dnešní doby. Jako jeden z prvních geometrů, jež se učil od egyptských kněží a dále rozvíjel jejich poznatky, byl Tháles z Miletu. Díky němu dnes známe „**Thaletovu kružnici**“ (viz obr. 50), která je množinou všech vrcholů pravých úhlů trojúhelníků sestrojených nad stranou, která je průměrem této kružnice.¹¹¹ Na něj poté navázal jeho žák Pythagoras ze Samu, o jehož přínosu se Jiří Bernard Krčička vyjadřuje následovně „*V Pythagorově škole se zformovala nauka o harmonických poměrech a úměrách (zlatý řez), mající vliv na stavitelství i přesah do různých oborů poznání – astronomie, kosmologie a teorie*

¹⁰⁸ [Srov.] KADERÁVEK, František. *Geometrie a umění v dobách minulých*. Praha: Půdorys, 1994. s. 31.

¹⁰⁹ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symbols a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 55, 59.

¹¹⁰ [Srov.] TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. s. 140.

¹¹¹ [Srov.] SCHLESINGEROVÁ, Eva. *Historický vývoj zobrazovacích metod* [online]. Brno, 2007 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: http://www.math.muni.cz/~xschlesi/e_schlesingerova.pdf. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. s. 5.

hudby.“¹¹² Na Pythagora a jeho odkaz navázal další řecký matematik a filozof Platón, jehož filozofická škola chápala kruh jako božský prazáklad a absolutní dokonalost, o kterou má usilovat každý člověk. Velkým přínosem pro geometrii bylo dílo vytvořené Euklidem z Alexandrie, který sesbíral veškeré myšlenky a vědomosti svých předchůdců a vydal je pod názvem „Základy“, které sloužily až do 19. století jako vrcholná učebnice geometrie.¹¹³

Kromě geometrie se s kruhem Řekové mohli setkat i v jiných oblastech svého života. Kruhovou podobu měli vavřínové věnce (viz obr. 51) sloužící jako živé koruny, kterými byli zdobeni vítězové Olympijských her, významní básníci či hudebníci. V Řecku spatřil světlo světa i zvěrokruh (viz obr. 52), vytvořený ve 2. st. př. n. l. Zdejší astronomové sestavili zvěrokruh skládající se z 12 skutečných nebo bájných stvoření, která měla představovat významná souhvězdí v úzkém pásu oblohy, kolem něhož se v průběhu roku pohybuje Slunce. Tento zvěrokruh v sobě obsahuje planetární, elementární a jiné vlivy a mikrokosmické a makrokosmické významy.¹¹⁴

Spirálu můžeme v antickém Řecku nalézt například na iónském řádu. Hlavice jeho sloupu (viz obr. 53) je typická svým spirálovitým zatočením a tento tvar je pravděpodobně odvozen od bronzových spirál. Některé zdroje uvádějí, že toto řešení má opticky odlehčovat přechod kladí na sloup.¹¹⁵ Podle Baleky byl motiv používán i ve vázovém malířství jako meandr či klikatka (viz obr. 54).¹¹⁶ Symbol spirály se objevuje i v souvislosti s labyrintem. Ve starověku byly labyrinty tvořeny jakožto pasti na zlé síly. Jako jeden z nejstarších labyrintů se uvádí „**Krétský labyrint**“ (viz obr. 55), vyražený na starých mincích a jehož základem je kříž stáčeující se do spirály. K nejznámějším labyrintům se řadí „**Labyrint v Knóssu**“ (viz obr. 56), ve kterém měla být podle pověsti uvězněna mýtická postava Mínótauros, napůl člověk a napůl býk.¹¹⁷

V historii starověkého Říma můžeme na kruh narazit například v díle římského architekta, inženýra a teoretika Marca Vitruvia, kde se mimo jiné snaží

¹¹² MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 8.

¹¹³ [Srov.] SCHLESINGEROVÁ, Eva. *Historický vývoj zobrazovacích metod* [online]. Brno, 2007 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: http://www.math.muni.cz/~xschlesi/e_schlesingerova.pdf. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. s. 5.

¹¹⁴ [Srov.] TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. s. 278.

¹¹⁵ [Srov.] ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada, 2013. s. 42.

¹¹⁶ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 344.

¹¹⁷ [Srov.] WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají-ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2009. s. 290.

definovat ideální proporce. „Od starověku až do současné doby je za předlohu „správné“ kompozice a proporcí stavby považováno lidské tělo a rozměry jeho částí. Proporční vztahy odvozené od rozměrů lidského těla byly obvykle uváděny do souladu s různými aritmetickými vzorci a geometrickými obrazci a jejich proporcí. Klasickou definici proporcí těla (užívanou hojně v renesanci a platnou stále) lze najít již ve Vitruviově díle „Deset knih o architektuře“. Za přirozený střed lidského těla považuje Vitruvius pupek, což dokazuje tím, že rozpažené ruce a nohy jsou vepsány do kruhu, jehož střed je právě v pupku. Výška těla zároveň odpovídá vzdálenosti rozpažených rukou. Tyto vztahy umožňují lidské tělo vepsat do kruhu i do čtverce, což názorně zobrazuje kresba „Vitruviův muž“ (viz obr. 57) od Leonarda da Vinciho.“¹¹⁸

Mezi významná díla římské kultury, která se svou podobou blíží ke kruhu můžeme zařadit amfiteátry. Ty měly zpravidla oválnou či půlkruhovou podobu a sloužily pro gladiátorské zápasy, zápasy s divou zvěří či pro rekonstrukce námořních bitev. Za nejslavnější amfiteátr se považuje římské „**Koloseum**“ (viz obr. 58) a ve své době bylo symbolem Římské říše a její moci. Jeho oválný tvar působí dojmem ženskosti a má symbolizovat ochranné objetí lůna.¹¹⁹ Další významné architektonické dílo římský „**Pantheon**“, chrám zasvěcený římským bohům, je zajímavý svým 9 metrů širokým kruhovým otvorem v kupoli, jemuž se přezdívá oculus neboli Boží oko. Božím okem se do chrámu dostává světlo, dopadající na značky, které návštěvníky informují o datu, čase, rovnodennostech a slunovratech. Otvor byl do kupole zbudován za účelem světla, přístupu čerstvého vzduchu, přiblížení nebes, získání určitých informací a navázání kontaktu s přírodou.¹²⁰

Spirálu v této kultuře vyjadřuje například „**Caduceus**“ (viz obr. 59), řecko-římská hůl poslů, vytvořená dvěma spirálovitě obtočenými hady, vyjadřující sjednocení protikladných sil.¹²¹ V římské mytologii se váže k osobě boha Merkura (v Řecku Herma) a její upravené podoby jsou symboly obchodníků a zdravotníků.¹²²

¹¹⁸ ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada, 2013. s. 61.

¹¹⁹ [Srov.] WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají – ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2009. s. 227.

¹²⁰ [Srov.] KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 63.

¹²¹ [Srov.] TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. s. 288.

¹²² [Srov.] WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají – ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2009. s. 338.

V indickém umění se s kruhem setkáváme v souvislosti s náboženstvím. Zde se objevují tzv. jantry a mandaly. „**Jantra**“ (viz obr. 60) je zpravidla čtvercová hinduistická či buddhistická kresba, v jejímž středu se objevuje stylizovaný kruh a je užívaná k meditaci. „**Mandala**“ (viz obr. 61) je ve své podstatě obdobou jantry, avšak má kruhový tvar a v jejím středu je čtverec, který označuje posvátný prostor.¹²³ Dále se zde objevuje tzv. „**svastika**“ (viz obr. 62), jež nám svou vizuální podobou může připomínat spirálu a jejímž základem je kruh. Jedná se o „otáčející se“ kříž s rameny zalomenými doprava, který v Indii symbolizuje Slunce, štěstí a mužskou sílu.¹²⁴

Za zmínku stojí i asijské umění, v němž se symbol kruhu také často objevuje. Z uměleckého odkazu Číny nesmíme opomenout všem dobře známý symbol „**jin-jang**“ (viz obr. 63). Jin-jang, jinak také taj-či je symbolem duality, který nám sděluje, že vesmír a vše, co v něm existuje je výsledkem dvou protikladných energií jin a jang.¹²⁵

V umění Japonska se tvar kruhu prosadil coby „**mon**“ (viz obr. 64). Jedná se o heraldický znak, který se vyvinul patrně z válečných praporů označujících identitu japonských samurajů. Má kruhovou podobu a zpravidla je zdoben motivem květin. Postupem času začaly být mony využívány jako znaky šlechtických rodů, které je nosily na svých oděvech, zbraních, povozech a dalších předmětech.¹²⁶

Islámské umění je doslova protkáno stylizovanou ornamentikou kruhu a spirály. Islám zakazuje zobrazování živých bytostí a zvířat, a proto je toto umění odkázáno na nefigurativní formy.¹²⁷ Základem posvátného umění islámu je kaligrafie a abstraktní ornament založený na geometrických a rostlinných vzorech (spirálovité výhonky, listy, poupata, květiny apod.). Toto umění je postaveno na dvou základních kamenech. Jedním z nich je geometrie a druhým je harmonické a symetrické členění roviny a společně vytvářejí složitě propojené obrazce, které svědčí o nekonečnosti a všudypřítomném středu (viz obr. 65).¹²⁸

Určitě by stálo za to dopodrobna prozkoumat i umění všech přírodních národů, které je často postaveno na nejpřirozenějším tvaru. Příkladem toho nám mohou být africké symboly adinkra, jež byly původně užívané v souvislosti

¹²³ [Srov.] WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají – ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2009. s. 292.

¹²⁴ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 111.

¹²⁵ [Srov.] Tamtéž, s. 149.

¹²⁶ [Srov.] Tamtéž, s. 136.

¹²⁷ [Srov.] Tamtéž, s. 134.

¹²⁸ [Srov.] SUTTON, Daud. *Islámský design: geniální geometrie*. Praha: Dokořán, 2013. Pergamen. s. 1.

s pohřebními obřady, ale častým používáním se dostaly i na předměty denní potřeby, textilie, posvátné artefakty i do architektury. Nejvýznamnějším symbolem tohoto systému symbolů je „**Adinkrahene**“ (viz obr. 66), tvořený třemi soustřednými kruhy, jež v sobě nese symboliku vůdcovství a jeho tři kruhy vyjadřují náčelnictví, vliv a stoupence. Tvaru spirály se výrazně podobá symbol „**Dwennimmen**“ (viz obr. 67), který má zastupovat „beraní rohy“, jež v nás mají evokovat průbojnost a sílu, ale zároveň mají vyjadřovat i pokoru.¹²⁹

Přírodní národy Ameriky rovněž využívaly ve svém životě spoustu symbolů, mezi nimiž byly samozřejmě i symboly kruhové. Mezi ně patří například „**Tezcatlipoca**“ (viz obr. 68), což v překladu znamená „*Kouřící zrcadlo*“. Jedná se o atribut středoamerického boha magie a zrcadlo má symbolizovat jeho jasnozřivost. Tento bůh při sobě údajně nosí kruhové zrcadlo z leštěného černého obsidiánu na zátylku. Dalším znakem typickým pro Ameriku je „**péřový kruh**“ (viz obr. 69). Ten je součástí indiánského umění a konkrétně je to symbol bojovníků Plání. Kruhový tvar odkazuje ke Slunci a vnitřní výplň tvořená peřím, má symbolické významy podle druhu ptačích per (např. orlí pera znamenají komunikaci s nejvyššími duchy, moc nebes a ochranu).¹³⁰

Typickým symbolem pro oblast Austrálie a Oceánie je „**Koru**“ (viz obr. 70). Jedná se o jeden z nejpoužívanějších symbolů v maorském umění, který je ztvárňován jako kruh s dovnitř se stáčeující spirálou. Jeho podoba má připomínat listy stříbrného kapradí *cyathea dealbata* či mořskou vlnu. Tento symbol vyjadřuje životní sílu, růst a tvořivý vývoj a Maorové si jím zdobí svá těla v podobě tetování.¹³¹

2.1 Viditelné a neviditelné kompoziční řešení za pomoci kruhu v plošné a prostorové tvorbě

Tato podkapitola se blíže zabývá pomyslnou kruhovou kompozicí vybraných děl plošné tvorby z období renesance (Michelangelo „*Poslední soud*“, Matthias Grünewald „*Ishenheimský oltář*“) a tvorby prostorové z období baroka (výskyt stromu života u staveb Jana Blažeje Santiniho Aichela).

¹²⁹ [Srov.] GIBSON, Clare. *Symbole a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 69.

¹³⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 81, 87.

¹³¹ [Srov.] Tamtéž, s. 237.

Pro nás jako pozorovatele určitého díla, ať už plošného či prostorového je důležité, abychom nahlíželi na daný objekt komplexně a vnímali všechny jeho části. Měli bychom se naučit pozorovat nejen části fyzicky viditelné, ale i to, co autor do díla ukryl a jakým způsobem ho vystavěl. Zároveň bychom si měli všimnout i toho, co není na první pohled evidentní, protože to je proces, při kterém se učíme a kultivujeme naše vnímání a poznávání předmětného světa.

Uspořádání neboli kompozice je Blažičkem definovaná jako *„skladba uměleckého díla, uspořádání jeho složek ve výtvarný celek, jeho formální výstavba vedoucí k výrazovému účinku. V malbě jde o rozložení a sepětí zobrazených tvarů v ploše obrazu, o výstavbu barevnou a světelnou, o vedení linií, které navozují klid a pohyb. V architektuře o seskupení, vzájemnou vazbu prvků hmot a prostorů.“*¹³²

V rámci kompozice jsou plochy propojeny čarou *„toto propojení může být neviditelné (založené na principu přitahování jednotlivých bodů k sobě navzájem, nebo viditelné (zpodobněné konkrétním objektem, po němž je vykonáván optický pohyb sem a tam, mezi bodem na jedné a bodem na druhé straně).“*¹³³

V rozebíraných dílech se setkáváme s kruhovou kompozicí, ve Výkladovém slovníku výtvarného umění nazvanou jako konstruktivní. K té se Baleka vyjadřuje následovně *„je založena na geometrizujícím uspořádání díla podle proporcí (sekundární složkou je např. zlatý řez), perspektivy, uplatnění geometrických vzorců kruhu, trojúhelníku, figury pyramidale a dalších.“*¹³⁴

2. 1. 1 Viditelná kruhová kompozice v plošné výtvarné tvorbě

Ačkoliv nám to na první pohled nemusí připadat zřejmé, viditelnou kruhovou kompozici zakomponoval Michelangelo Buonarroti do fresky Posledního soudu na stěně Sixtínské kaple v Římě (viz obr. 71). Tento renesanční malíř, sochař a žák Domenica Ghirlandaia vytvořil na 226 metrech čtverečních fresku, na které jsou zachyceny události prorokované ve Zjevení sv. Jana v Bibli. V ústředním pomyslném kruhu umístěném do středu fresky je vyobrazen Ježíš Kristus jako antický hrdina a je mu přisouzena role přísného soudce, jenž

¹³² BLAŽIČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha: Odeon, 1991. s. 106.

¹³³ SAMARA, Timothy. *Grafický design: základní pravidla a způsoby jejich porušování*. V Praze: Slovart, 2008. s. 112.

¹³⁴ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. s. 177.

rozhoduje o životě a smrti. Jeho pozvednutá ruka v hrozivém gestu má přivolávat lidstvo na udělení trestu či Boží odměny. Vedle Krista sedí Panna Marie s odvrácenou tváří. Obvod kruhu tvoří 12 apoštolů. Pod hlavním kruhem na oblacích poletují andělé s troubami, jimiž lidu oznamují příchod soudného dne. Kruh na pravé straně je zasvěcen blahoslaveným stoupajícím k nebi, naproti tomu kruh nalevo patří hříšníkům klesajícím do hlubin věčného zatracení. Ti sestupují do spodní části fresky, kde se objevují další dva půlkruhy, v nichž je vyobrazen Cháron převážející provinilce přes řeku Styx do posmrtné říše. V horní části fresky jsou zpodobněni světcí a apoštolové přinášející nástroje pod nimiž trpěl Ježíš Kristus, vlevo kříž a vpravo sloup, na němž byl bičován.¹³⁵

Na první pohled zřetelnější kompozici uspořádanou do kruhu použil ve svém díle „*Isenheimský oltář*“ v roce 1515 německý renesanční malíř Matthias Grünewald. Kruhovou kompozici můžeme nalézt na dvou malovaných deskách s názvy „*Ukřižování*“ a „*Zmrtvýchvstání*“. V „*Ukřižování*“ (viz obr. 72) se nám Grünewald snaží přiblížit hrůzu, jež Kristus prožíval při svém křižování, jeho tělo mučené na kříži je středobodem neviditelného kruhu. Obvod kruhu je tvořen tradičními postavami, omdlévající Marii ve vdovském rouchu, kterou drží sv. Jan Evangelista, pod nimi klečí menší postava Máří Magdalény a vpravo stojí sv. Jan Křtitel se symbolem Beránka propichujícím své hrdlo a vylévající svou krev do kalicha oltářní svátosti. Obraz je postaven na nejednotné velikosti postav, autor tím chtěl vyjádřit význam jednotlivých osob na obraze, tak jako se to dříve dělalo ve středověku. Ústředním motivem „*Zmrtvýchvstání*“ je vznášející se Kristus s vyrovnaným výrazem, obklopený kruhovou svatozáří a pod ním se v dalším půlkruhu odehrává scéna, kde leží vojáci, oslnění a šokovaní z náhlého zjevení světla (viz obr. 73).¹³⁶

2. 1. 2 Neviditelná kompozice v prostorové tvorbě

Neviditelnou kompozicí v prostorové tvorbě se zabývá kniha Ladislava Moučky „*Jan Blažej Santini Aichel – Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*“. Jde o natolik důmyslný a propracovaný výklad, že bylo k jeho

¹³⁵[Srov.] Poslední soud. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Poslední_soud_\(Michelangelo\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Poslední_soud_(Michelangelo))

¹³⁶ [Srov.] GOMBRICH, E. H. *Příběh umění*. Praha: Argo, [1997]. s. 351.

přiblížení použito komparace textu, tak aby nemohlo dojít k jeho vytržení z kontextu.

V knize autor popisuje „geometrii kompoziční sítě společné půdorysným návrhům hlavních děl českého architekta Jana Blažeje Santiniho Aichela. Celá řada indicií poukazuje k tomu, že jím používaná kompoziční síť je tradiční a povědomí o ní v naší zemi sahá až do raného středověku. Hlavním výsledkem geometrické analýzy Santiniho stavebních plánů bylo odhalení proporčního systému na souboru jeho nejvýznamnějších staveb – kaple sv. Anny Samotřetí v Panenských Břežanech, Jména Panny Marie v Mladoticích a Nejsvětější Trojice v Rozsochatci, poutní kostely Zvěstování Panny Marie v Mariánské Týnici, Jména Panny Marie ve Křtinách, sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou a zámku Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou“¹³⁷

Moučka svým několikaletým bádáním zjistil „že existuje jednotný společný model, jakási matrice závazná pro všechny zkoumané stavby a tento vzor se mu podařilo objevit v půdorysu chóru katedrály sv. Víta (viz obr. 74) na Pražském hradě od Matyáše z Arrasu. Tuto stavbu Santini velmi důvěrně znal, jelikož se v její blízkosti narodil, byl zde pokřtěn a pracoval zde jeho otec i bratři.“¹³⁸

„Univerzálním rysem Santiniho projekčních postupů je zejména centrální role sofistikovaného systému kružnic, jejichž průsečíky určují hlavní konstrukční body na vnějším i vnitřním plášti stavby. Zadržím mnohonásobná aplikace středově symetrických obrazců – polygonů¹³⁹ a hvězdic, které jsou vepisovány do pomocných kružnic, anebo do sebe navzájem. Zatřetí úhlový posun (rotace) středově symetrických obrazců – polygonů a hvězdic k vymezení dalších konstrukčních bodů. Začtvrté u velkých staveb se geometrické motivy použité při projekci hlavního prostoru opakují ve zmenšeném měřítku při projekci vedlejších symetricky umístěných prostorů (viz obr. 75).“¹⁴⁰

„Základní proporční modul společný pro všechny stavby se nazývá Strom života (viz obr. 76). Tato proporce je odvozena z geometrických (numerologických) převodů biblických Božích jmen a její vznik se dá datovat do období 6.– 7. století před Kristem. Základní geometrie Stromu života vznikla na základě starověkých

¹³⁷ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 1.

¹³⁸ Tamtéž, s. 8.

¹³⁹ Polygon je jiný termín pro mnohoúhelník.

¹⁴⁰ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel- Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 9.

astronomických pozorování v kombinaci se znalostí základních pravidel hebrejského jazyka.“¹⁴¹

„Proporce Stromu života vyjadřují poměr dvou biblicky nejfrekventovanějších Božích jmen po jejich převodu s odchylkou pouhých 0,0004. Výška Stromu života takto představuje součet jména Elohim (Bůh) a šířka Stromu součet nevyslovitelného jména JHVH (Hospodin). Ve sladění proporcí domu Božího s Božím jménem jde o úkon trvalého posvěcení posvátného prostoru (viz obr. 77). Rozměry katedrály rozvržené v proporcích Božího jména tak docela jednoznačně dokládají, že dodržujeme první přikázání: Nebudeš mít jiného Boha mimo mne. Proporce říkají: Nemáme jiného Boha; chrám rozměřený poměry Božího jména zachovává Boží přítomnost. Stejně tak tomu je i v případě druhého přikázání: Nezobrazíš si Boha; proporce se týká jména, nikoli samotného Stvořitele. Pro nás lidské tvory, kteří jsme až součástí stvořeného je Věčný – tomuto stvoření předcházející – nepředstavitelný. Jakýkoli pokus o zobrazení Věčného Boha vždy byl, je a bude logicky jen omylem, před tím nás druhé přikázání varuje“¹⁴²

2. 2 Námět kruhu ve výtvarné tvorbě českých autorů 20. a 21. století

Následující řádky se snaží čtenářům přiblížit život a tvorbu českých umělců 20. a 21. století Václava Boštíka (viz obr. 78) a Petra Síse (viz obr. 79), jež se stali důležitým inspiračním vzorem pro praktickou výtvarnou část této práce. Základem jejich tvorby je kruh a každý z tvůrců k němu přistupuje po svém, Boštík pojímá kruh monumentálně, zatímco Sís se soustředí na detailní propracování všech jeho částí.

2. 2. 1 Václav Boštík a jeho pojetí univerza

Václav Boštík (1913-2005), významný český malíř, grafik, typograf, ilustrátor, restaurátor a průkopník poválečné abstrakce v Československu pocházel ze slavného malířského rodu Boštíků. Narodil se jako druhý syn roku

¹⁴¹ MOUČKA, Ladislav, *Jan Blažej Santini Aichel-Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*, Praha: Půdorys, 2018. s. 9., 24.

¹⁴² Tamtéž, s. 32.

1913 Václavu Boštíkovi st. a Anně Kabrhelové v Horním Újezdu u Litomyšle. V roce 1925 nastoupil na osmileté gymnázium v Litomyšli, odkud roku 1933 odchází jako úspěšný absolvent studovat do Prahy. Zde ve stejném roce začal studovat profesuru kreslení a deskriptivní geometrii na Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství při ČVUT. Po 4 letech se zapisuje na Akademii výtvarných umění, kde do roku 1939 studuje figurální malbu v ateliéru Willyho Nowaka.¹⁴³ V roce 1942 se na popud Josefa Kaplického a Karla Šourka stal součástí Umělecké besedy, s níž se však po určité době názorově rozešel, když její členové tehdy odmítli jeho cyklus abstraktních krajin.¹⁴⁴ V roce 1945 opět pokračuje ve studiu na AVU, v této době však již v ateliéru grafiky pod vedením profesora Vladimíra Pukla.¹⁴⁵

„Od počátku své tvůrčí dráhy směřoval k meditativně-minimalistickému výrazu, pro který byla vždy důležitá filosofická a teologická východiska. Soustřeďoval se často na archaické kultury a staré evropské umění, ve kterých viděl alternativu k rozdrobenosti moderní civilizace. V celé své tvorbě hledal Boštík universální, nadosobní řád, jednotu člověka s přírodou a Bohem, cestu ke světu prvotní zkušenosti. V průběhu své tvůrčí dráhy směřoval k čím dál větší objektivitě a potlačení vlastního individua, šel k malbě, ve které se podle vlastních slov vyhýbal „popisné služebnosti, expresivní deformaci a subjektivnímu zneužití“ a postupně se omezil na „objektivní“ barevné plochy, základní geometrické tvary a shluky bodů v jednoduchých geometrických vztazích.“¹⁴⁶

V druhé polovině padesátých let (1955-1959) se s přítelem Jiřím Johnem podílel na památníku obětem holocaustu v Pinkasově synagoze v Praze, kde společně na jednu ze zdí napsali 77 298 jmen nacistických obětí.¹⁴⁷ Některé prameny uvádějí, že toto monumentální dílo díky svému horizontálnímu členění předznamenávalo některé obrazy z jeho pozdější tvorby (např. *Rýhování*, viz obr. 80). V roce 1957 se v Alšově síni Umělecké besedy uskutečnila Boštíkova první

¹⁴³[Srov.] (RODINA), Boštíkovi. *Fenomén Boštík: [Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležákovy mlýna v Horním Újezdu]: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014.* V Litomyšli: Regionální muzeum, 2014., s. 39.

¹⁴⁴[Srov.] *Václav Boštík* [online]. Praha: Artlist — Centrum pro současné umění Praha, 2010 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/vaclav-bostik-1186/>

¹⁴⁵[Srov.] (RODINA), Boštíkovi. *Fenomén Boštík: [Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležákovy mlýna v Horním Újezdu]: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014.* V Litomyšli: Regionální muzeum, 2014., s. 39.

¹⁴⁶ *Václav Boštík* [online]. Praha: Artlist — Centrum pro současné umění Praha, 2010 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/vaclav-bostik-1186/>

¹⁴⁷[Srov.] (RODINA), Boštíkovi. *Fenomén Boštík: [Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležákovy mlýna v Horním Újezdu]: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014.* V Litomyšli: Regionální muzeum, 2014., s. 39.

samostatná výstava, která reprezentovala poválečnou abstraktní malbu a zároveň přispěla k obnově kontinuity moderního umění v Čechách.¹⁴⁸

Na začátku 60. let začal Boštík pracovat s barevnými plochami a jednoduchou geometrií. Plátna mu sloužila jako plocha k vyjádření kosmogonických představ, kosmických struktur a energetických polí a samotná malířská tvorba pro něj znamenala spíše vědecký než výtvarný proces. O Boštíkově tvorbě této doby se vyjadřuje Vladimír Tetiva následovně *„Rýhovaná, členěná pole, kruhové tvary nebo rotující spirály se pohybují na nejistých terénech skrytých souvislostí a vztahů. Svislé členění (1968, viz obr. 81), Červená (1968), Otáčení III (1969, viz obr. 82) – geometrie se stává nástrojem poezie – zámkou a podnětem. Základní geometrické tvary, v tomto případě kruh, má v Boštíkově díle mimořádnou závažnost jako archetypová forma odkazující ke kosmu i k lidskému bytí v něm. Tento element (kruh) nezajímají malíře v přesně ohraničené podobě – „rozostřuje je“, uplatňuje lyrický rukopis detailu, který mu dovoluje vytvářet takřka neznatelné přechody mezi jednotlivými barevnými plochami. Václav Boštík respektuje v těchto obrazech malbu jako svébytnou kvalitu a zároveň tematizuje proces malování; činí z obrazu výpověď o malbě, o jejich charakteristikách, možnostech determinantách.“*¹⁴⁹

Po dobu normalizace nemohl Boštík jako většina tehdejších autorů vystavovat, pokud se jeho díla objevila na veřejnosti, šlo především o neoficiální akce.¹⁵⁰ V této době se Boštík z existenčních důvodů začal věnovat práci restaurátora. Jako člen restaurátorského týmu se pod vedením Olbrama Zoubka spolupodílel na renovaci sgrafitového fasády renesančního zámku v Litomyšli.¹⁵¹

V roce 1977 se v Římě v Galerii Altro uskutečnila Boštíkova výstava zajímavá tím, že na ni autor vystavoval bezmála šedesát pastelových, tužkových a fixových děl, které vytvořil v průběhu jednoho měsíce za pobytu v Itálii. Na přání samotného autora zůstala díla v Římě, jelikož neodpovídala tehdejší estetice nastavené režimem, a proto byla jejich šance na vystavení téměř nulová.

¹⁴⁸[Srov.] Václav Boštík [online]. Praha: Artlist – Centrum pro současné umění Praha, 2010 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/vaclav-bostik-1186/>

¹⁴⁹TETIVA, Vlastimil. *České umění XX. století/ 1940-1970*. České Budějovice: Alšova jihočeská galerie, 2006, s. 54.

¹⁵⁰[Srov.] Václav Boštík [online]. Praha: Sophisticgallery [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://sophisticgallery.cz/encyklopedie/bostik-vaclav>

¹⁵¹[Srov.] (RODINA), Boštíkovi. *Fenomén Boštík: [Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležákovy mlýna v Horním Újezdu]: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014*. V Litomyšli: Regionální muzeum, 2014., s. 39.

V Čechách byla díla poprvé prezentována až v roce 2018 v Galerii Zdeňka Sklenáře v Praze a poté v Litomyšli pod vedením kurátora Karla Srpa.¹⁵²

Po sametové revoluci byl Václav Boštík přijat jakožto umělec, který svou tvorbou významně přispěl k rozvoji kulturního prostředí a za svůj nezaměnitelný výtvarný projev byl několikrát oceněn českými i zahraničními institucemi. V roce 1991 mu byl velvyslanectvím Francouzské republiky udělen titul rytíře Řádu umění a literatury (Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres). V říjnu roku 2004 mu byla tehdejším prezidentem Václavem Klausem udělena Medaile Za zásluhy I. stupně a o měsíc později se dočkal Ceny Ministerstva kultury České republiky za přínos v oblasti výtvarného umění. Václav Boštík zemřel v roce 2005 v úctyhodných 91 letech.¹⁵³

2. 2. 2 Petr Sís a jeho imaginativní tvorba

Petr Sís (1949) český ilustrátor, grafik a autor knih a animovaných filmů pro děti i dospělé se narodil roku 1949 v Brně známému filmaři Vladimíru Sísovi a výtvarnici Aleně Sísové. Po absolvování střední školy si podal přihlášku na UMPRUM obor kreslený film. Během šedesátých let se věnoval psaní hudebních kritik, tvorbě plakátů, obalů desek, hudební publicistice (rozhovory s Led Zeppelin, Yes, The Beatles a další) a je také označován jako jeden z prvních československých DJs.¹⁵⁴

V roce 1974 ukončil studium na UMPRUM a poté zaslal svůj první profesionální film s názvem „*Ostrov pro šest tisíc budíků*“, jemuž umělecky dozoroval režisér a scénárista Josef Kábrt, na Royal College of Art v Anglii, odkud mu vzápětí přišla nabídka na studium filmové a ilustrační školy. Po návratu ze Spojeného království přijímá nabídku od Krátkého filmu Praha na film s názvem „*Hlavy*“, jež je parafrází na Arcimboldovu tvorbu. Za tento film byl roku 1980 oceněn soškou Zlatého medvěda na Berlínském mezinárodním filmovém festivalu a na základě toho se mu dva roky poté naskytla příležitost na vytvoření

¹⁵²[Srov.] Václav Boštík kreslil na konci vědy a na začátku víry [online]. Praha: ČT24, 2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2432617-vaclav-bostik-kreslil-na-konci-vedy-a-na-zacatku-viry>

¹⁵³[Srov.] (RODINA), Boštíkovi. *Fenomén Boštík: [Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležáckova mlýna v Horním Újezdu]: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014*. V Litomyšli: Regionální muzeum, 2014., s. 39.

¹⁵⁴ [Srov.] Petr Sís. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Sís

krátkého kresleného filmu pro Olympijské hry v Los Angeles. Zde mimo jiné pracuje i na kresleném videoklipu Boba Dylana k písni „*Gotta Serve Somebody*“. Po nevydařené realizaci animovaného filmu o veslování pro Olympijské hry, zůstává Petr Sís v Americe, kde žije doposud. Na počátku jeho života v emigraci mu pomáhal Miloš Forman, jenž mu například zadal vytvoření plakátu k jeho filmu „*Amadeus*“.¹⁵⁵

Za svůj život vytvořil Petr Sís nespočet animovaných filmů, autorských knih, ilustrací, plakátů či propagačních předmětů. Zaměřuje se však převážně na tvorbu autorských knih, jichž má na svém kontě kolem 25. Svá díla píše v angličtině a část z nich byla přeložena i do češtiny. Mezi jeho nejznámější knihy patří „*Zed – Jak jsem vyrůstal za železnou oponou*“ (viz obr. 83), kterou považuje zároveň za svou nejpodstatnější knihu, jelikož se skrze ni snažil přiblížit svým dětem, narozeným ve Spojených státech, život v tehdejší Československu. Oblíbeným motivem, který se v jeho tvorbě často objevuje, je dnes již dospělá dcera Madlenka, již věnoval i několik svých knih jako jsou např. „*Madlenka*“, „*Madlenka's dog*“, „*Madlenka's soccer ball*“. Mezi jeho další díla, která jsou k dispozici i českým čtenářům, patří knihy „*Strom života: Charles Darwin*“ (viz obr. 84), „*Hrej, Mozarte, hrej*“ či „*Tibet – tajemství červené krabičky*“.¹⁵⁶ Jeho zatím poslední ilustrovanou knihou je životopis Antoina de Saint Exupéryho „*Pilot a Malý princ*“, která byla v květnu roku 2014 představena v Paříži a čeští čtenáři se jí dočkali o čtyři měsíce později téhož roku.¹⁵⁷

Z jeho další tvorby stojí za zmínku 4 mozaiky na stanici metra 86. ulice v New Yorku, tapisérie na Ellis Island věnovaná městu New York, Johnu Lennovi a Žluté ponorce (odhalená za účasti Yoko Ono a skupiny U2) či tapisérie „*Letící muž*“ (viz obr. 85) symbolizující Václava Havla vznášejícího se nad Prahou.¹⁵⁸

Za svou práci byl Petr Sís několikrát oceněn významnými cenami v Americe i rodné zemi. Celkem třikrát získal nejvyšší možné ocenění za dětskou knihu Caldecott Honor, kterou uděluje Americká knihovnická asociace. Osmkrát byl oceněn titulem nejlépe ilustrovaných knih New York Times a v roce 2012 mu byla udělena Cena Hanse Christiana Andersena za celoživotní tvorbu. V Čechách jeho

¹⁵⁵ [Srov.] GEN Petr Sís. *Www.ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/874586-gen/218562261300007-petr-sis/>

¹⁵⁶ [Srov.] Petr Sís. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Sis

¹⁵⁷ Exupéryho životopis ve Francii vychází s českými ilustracemi Petra Síse. *Www.radiozurnal.rozhlas.cz* [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/exuperyho-zivotopis-ve-francii-vychazi-s-ceskymi-ilustracemi-petra-sise-6279993>

¹⁵⁸ [Srov.] GEN Petr Sís. *Www.ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/874586-gen/218562261300007-petr-sis/>

dílo ocenilo v roce 2016 Ministerstvo zahraničí cenou Gratias Agit, kterou uděluje úspěšným Čechům za šíření dobrého jména v zahraničí.¹⁵⁹

Tibet– tajemství červené krabičky

Následující pasáž se věnuje stručnému pojednání o knize Tibet – tajemství červené krabičky (viz obr. 86), jež byla prvotním impulsem pro vypracování této práce.

Skutečný příběh spisovatele a malíře Petra Síse o jeho vztahu s otcem a nečekaném dědictví, které odkrývá záhadný příběh tatínkova zmizení. Kniha začíná dopisem od otce, který přichází Petru Sísovi do Ameriky, kde už mnoho let žije. Ten se proto vrací do rodného domu v Praze, kde na něj v otcově pracovně čeká červená krabička, o jejímž obsahu nic nevěděl. Po otevření spatřuje tatínkův vybledlý deník plný jeho poznámek, ilustrací a spousty drobných předmětů, jež pro něj hrály důležitou roli.¹⁶⁰

Na prvních stránkách knihy se Petr Sís vrací do dětství a s neskryvanou láskou popisuje svého otce, který pracoval jako filmař. Ten jednoho dne odjel na expedici, ze které se ale nevrátil. Marně si malý Petr snažil vybavit jeho tvář a s déle trvajícím odloučením na něj zapomněl úplně. Čas běžel a malý Petr rostl jako z vody, což s sebou neslo i zdravotní problémy. Kvůli problémům s páteří a neopatrném skoku ze zahradní zídky se dostal do nemocnice a nemohl se hýbat. Upoután na nemocniční lůžko si autor jen matně vzpomíná na tehdejší události. Přesto byl jeden z těch ponurých nemocničních dnů něčím výjimečný. U jeho postele se náhle objevil cizí muž, jenž ho chytil za ruku a vyprávěl mu své příběhy. Postupně se Petrovi vrací cit do končetin a on v cizím muži poznává svého ztraceného otce. Otcovo tajemné, dalo by se říci až exotické vyprávění o cestě do Tibetu, dospívajícího Petra natolik uchvátilo, že se jej po návratu z nemocnice snažil převést na papír. Postupně měl ale kvůli jiným povinnostem a zájmům na kreslení stále méně času a během dospívání ho otcovy příběhy začaly nudit úplně. Ztracený zájem o otcův příběh získal až v dospělosti a díky tomu vznikla tato autobiografická kniha.¹⁶¹

Jeho otec jakožto vážený dokumentarista byl v tehdejší komunistickém Československu poslán na expedici do Číny, kde měl s tamějšími filmaři natáčet dokumentární film o výstavbě silnice v Himálaji. Na místě zjistil, že se nachází

¹⁵⁹ [Srov.] Petr Sís. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Sís

¹⁶⁰ [Srov.] SÍS, Petr. *Tibet: tajemství červené krabičky*. Praha: Raketa, 2005. s. 1-60.

¹⁶¹ [Srov.] SÍS, Petr. *Tibet: tajemství červené krabičky*. Praha: Raketa, 2005. s. 1-60.

v Tibetu a má zde natáčet výstavbu silnice, která otevře dveře Číně do její „západní provincie“. Splnění úkolu mu však překazila přírodní katastrofa, kvůli níž se v Tibetu ztratil. Po půl roce, během něhož prožil nepředstavitelné a těžko uvěřitelné události, spatřil dokončenou silnici, po které do Tibetu kráčela čínská armáda. Petrův otec byl svědkem velkých změn, které Tibet čekaly a mohl hovořit o štěstí, že se ve zdraví vrátil domů. Veškeré zážitky z této daleké cesty si po celá léta pečlivě uchovával v deníku uloženém na dně červené krabičky, na niž nemohl téměř nikdo ani pohlédnout. Během Petrova dospívání ztratily otcovy příběhy lesk, který ale znovu dostaly v době, kdy sám už dospělý Petr odešel hledat štěstí do daleké ciziny. Právě ta tajemná červená krabička a její obsah pomohl Petrovi pochopit otcovy zážitky a zkušenosti nabyté během jeho nepřítomnosti v Petrově dětství.¹⁶²

2.3 Námět kruhu v moderním umění – land art

Jako ukázka výskytu kruhu a spirály v umění současnosti nám může posloužit land art. Za jakéhosi předchůdce a jeden z možných inspiračních zdrojů tohoto výtvarného směru můžeme označit tvorbu pravěkých kromlechů. Asi nejznámějším dílem lidské činnosti s kruhovým tvarem z pravěkých dob je Stonehenge (viz obr. 87), jež vzniklo někdy kolem roku 2000 př. n. l.¹⁶³ Stavba je tvořena 30 monumentálními pískovcovými kameny, které společně vytvářejí kruh o průměru 110 m a jenž jsou ve vrchní části příčně spojeny dalšími kamennými bloky.¹⁶⁴ Toto velkolepé dílo bylo pravděpodobně kultištěm¹⁶⁵, místem pro astronomické pozorování či svatyní Slunce a Měsíce, jež tehdejší lidé považovali za božstva. Spirálu můžeme v této době nalézt na kamenných soškách Venuší (viz obr. 88) a byla považována za symbol plodnosti.¹⁶⁶ Na principu využívání materiálů, jež nám poskytne sama příroda, respektování rázu dané krajiny a jejím uctívání je založen i tento výtvarný směr.

Land art jinak také zemní umění je výtvarný směr, který vznikl v 2. polovině 20. století. Raul Trojan ho v Malém slovníku výtvarného umění definuje

¹⁶² [Srov.] SÍS, Petr. *Tibet: tajemství červené krabičky*. Praha: Raketa, 2005. s.1-60.

¹⁶³ [Srov.] WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají – ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2008. s. 232, 284.

¹⁶⁴ [Srov.] MANDELOVÁ, Helena, Eliška KUNSTOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. *Dějiny pravěku a starověku*. Ilustroval Jan TICHÝ. Praha: Dialog, 2001. s. 21.

¹⁶⁵ Kultiště je označení pro místo vyhrazené pro výkon určitého rituálu či liturgie.

¹⁶⁶ [Srov.] WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají – ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum, 2009. s. 232, 284.

následovně „Je to výtvarný proud, který se distancuje od „umělé estetiky“ a tradičních způsobů tvorby, a proto realizuje své projekty mimo ve volném terénu (např. závěsy nad údolími, výtvarné pojednávání skal, objekty z kamení a dalších přírodních materiálů); tato díla také zobrazuje na fotografiích, kresbách, grafikách a obrazech.“¹⁶⁷ Před samotnou tvorbou si tvůrci vybrané místo ve veřejném prostoru či krajině procházejí, podrobně ho studují, vytvářejí si rychlé skici (tzv. nultý plán) a pořizují bohatou fotodokumentaci dané lokality. Jejich další kroky v utváření díla jsou vlastně jakousi meditací nad vybranou krajinou, vybírají si přírodní materiál, který vždy vychází z daného místa a nikdy nepoužívají materiál, jenž je v krajině cizorodým prvkem.

K významným zahraničním umělcům land artu, jejichž tvorba nějak souvisí s kruhem či spirálou se řadí například Richard Smithson a Andy Goldsworthy. Richard Smithson vytvořil roku 1973 půlkruhovou sochu z pazourkových kamenů s názvem „**Amarillo Ramp**“ (viz obr. 89), kterou umístil na dno vyschlého jezera v Texasu. Barva kamenů se během dne proměňuje a člověk si při procházce kolem sochy může uvědomovat také měnící se vztah s okolním prostředím, proměnlivost světla či teploty. K vytvoření dalšího známého díla tohoto autora „**Spiral Jetty**“ (viz obr. 90) bylo potřeba 6783 tun hlíny a čediče. Toto monumentální dílo ve tvaru spirály vzniklo u Velkého solného jezera v jižním Utahu. Středem zájmu byla pro Smithsona vždy krajina, probíhající změny v ní a působení těchto změn na člověka. Spirálovitý tvar mola měl symbolizovat mýtický vodní vír uprostřed jezera. Když se Spiral Jetty později potopilo do vody, přineslo výmluvné znamení o nadvládě člověka nad okolní krajinou.¹⁶⁸

Andy Goldsworthy vytváří svá díla z kamenů, listů, dřeva, travin a jiných přírodních materiálů, které před začátkem samotné tvorby podrobí důkladnému rozboru (studuje jejich skladbu, strukturu, tvary, vytváří jejich skici apod.) Používá materiál nalezený v dané lokalitě a pracuje i s horizontem, zakřivením prostoru (paralaxa¹⁶⁹), strukturou krajiny i její barevností. Svá díla tvoří s vědomím, že se sama příroda bude skrze povětrnostní vlivy podílet na jejich dotváření. Jeho tvorba je plná kruhových a spirálových útvarů (popř. vlnovky, nikdy však nepoužívá čtverec), namátkou můžeme vyjmenovat např. „**Neobyčejný ovčín**“ (viz obr. 91), „**Screen**“ (viz obr. 92) nebo „**Storm King Wall**“ (viz obr. 93).

¹⁶⁷ TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: SPN, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s. 110.

¹⁶⁸ [Srov.] KASTNER, Jeffrey a Brian WALLIS. *Land and environmental art*. New York: Phaidon Press, 2005. s. 58, 59.

¹⁶⁹ Pojem paralaxa můžeme jinými slovy vyjádřit jako úhel svíraný přímkami vedených ze dvou odlišných míst prostoru k pozorovanému bodu.

II. Praktická část

3 Autorská realizace kruhu a spirály

„Chci zbavit malbu všeho nedůležitého a zjednodušit ji na základní prvky. Nechci udivovat, ale poznat.“

Václav Boštík

Třetí a poslední kapitola této práce je věnována individuální výtvarné činnosti, jejímž základem se staly poznatky zjištěné v teoretické části. Zdrojem inspirace se pro mne stala díla Václava Boštíka a Petra Síse, v jejichž tvorbě se kruh objevuje jakožto základní stavební kámen. Ačkoliv je Petr Sís uvedený jako druhý, jeho autorská kniha *„Tibet– tajemství červené krabičky“* byla prvotním impulsem k zadání a vypracování této práce. Po setkání s tvorbou Václava Boštíka byla však má autorská realizace orientována tímto směrem.

Petr Sís přistupuje ke kruhu s pečlivostí sobě vlastní, klade velký důraz na detail a důkladné propracování všech částí obrazu, zatímco Boštík řešil plochu plátna monumentálně, k vyjádření svých nejniternějších myšlenek a pocitů používal zpravidla velkoformátových pláten (v jeho tvorbě však můžeme nalézt i díla menšího formátu), které řešil za pomoci výtvarně úsporných prostředků (pástelek, tužek či fix). Asi nejvíce jeho tvorbu charakterizuje úvodní citát ve spojení s výrokem Jiřího Padrty *„Není v nich nyní už zhola nic názorového, co by poukazovalo k jakémukoliv předem pojatému zobrazujícímu symbolu. Jsou to elementární plochy– prostory v zárodečném stavu před organizací, to znamená před intervencí ideje geometrie.“*¹⁷⁰

Před samotnou realizací bylo vytvořeno několik skic v menším měřítku, které jsou součástí odevzdávaného souboru. Skici (viz obr. 94) se mohou od výsledných děl lišit barevností nebo sytostí barev, během procesu tvorby došlo k objevování a zkoušení všech možností, které nám určitý druh papíru ve spolupráci s pastelkou nabízí. K vytvoření výsledných děl bylo užito několik druhů papíru s různou gramáží (viz obr. 95), nařezaných na čtvercovou velikost s rozměry přibližně 36 x 36 cm. Odlišných papírů bylo užito i proto, aby bylo vidět chování pastelky na různém povrchu a dále proto, aby celý soubor kreseb nepůsobil jednotvárně. K předkreslení obvodového kruhu na papíry posloužila stará gramofonová deska o průměru 30 cm, kruhy na skicách byly vytvořeny

¹⁷⁰ TETIVA, Vlastimil. *České umění XX. století/ 1940-1970*. České Budějovice: Alšova jihočeská galerie, 2006, s. 54.

pomocí menší desky o průměru 17, 5 cm či kružítka. Ke kolorování byla použita sada akvarelových pastelek Mondeluz od firmy Koh-i-noor (viz obr. 96). Většina Boštíkových děl je založena na světlých, neutrálních barvách (modrá, fialová, okrová, šedá, ale i např. červená a černá), proto je i většina mých výsledných prací postavena na stejném výběru barev, avšak u některých děl jsem si zvolila barvu tmavší a dovolila si na pastelku i přitlačit, proto výsledek někdy vypadá odlišněji než u Boštíka.

První návrh (viz obr. 97) může nápadně připomínat Boštíkovo dílo s názvem „*Nebeský Jeruzalém*“ (viz obr. 98). Střed kruhu je tvořen sytější fialovým čtvercem, jež ohraničuje bílý čtvercový pruh a jeho okolí je vytvořeno za pomoci jednotlivých tahů světle modré a světle fialové pastelky. U této kresby mi vyvstává na mysli francouzské lidové rčení „*Je to kvadratura kruhu*¹⁷¹“, jež má podle Colina vyjadřovat, že byl probrán problém, který je prakticky neřešitelný.¹⁷²

Druhý kruh (viz obr. 99) byl vytvořen kombinací světle šedé a světle modré pastelky, přičemž šedá se objevuje jen náznakem v určitých tazích. Střed kruhu tvoří méně výrazný bílý kruh o průměru přibližně půl centimetru. Obvod kruhu je zvýrazněn sytějšími tahy. Tento kruh nejlépe vystihuje jednu z definic kruhu s tečkou „*vyjadřuje prapříčinu veškerého bytí, jeho střed a pevnou nehybnou osu.*“

Třetí kruh (viz obr. 100) jsem vytvořila bílou a okrovou pastelkou na černý papír. Začala jsem uprostřed malým kruhem, který jsem krouživými pohyby po papíře neustále zvětšovala. Tento kruh nám může ve výsledku připomínat spirálu a její symboliku permanentního pohybu života a nestálosti věcí.

K čtvrtému kruhu (viz obr. 101) jsem použila pauzovací papír, tmavě modrou pastelku a velkou gramofonovou desku. Hranu desky jsem postupně jednotlivými tahy za pravidelného posunování obkreslila a vytvořila tak trojrozměrný kruh vtahující pozorovatele do jeho nehybného středu. Dále může tento kruh navozovat pocit nekonečnosti či uzavřenosti do sebe.

Pátý kruh (viz obr. 102) je zhotoven opět technikou frotáže, v tomto případě bylo použito kmínu, jehož povrch byl snímán červenou pastelkou. Kresba může připomínat žhavý povrch Slunce vyjadřovaného v mnoha kulturách právě kruhem.

Soubor je doplněn o všechny kresby, které byly během procesu tvorby vytvořeny, tzn. skici i kresby navíc, popsanych je však jen 5 kreseb stanovených

¹⁷¹ Kvadratura kruhu je v matematice označována jako vzájemný vztah mezi čtvercem a jemu vepsaným kruhem.

¹⁷² [Srov.] COLIN, Didier. *Slovník symbolů, mýtů a legend*. Praha: Deus, 2009. s. 139-140.

v zadání. Celý soubor je uložen do vlastnoručně zhotovených desek, jejichž přední stranu zdobí obtištěný kruh gramofonové desky.

Závěr

Předložená diplomová práce na téma „Symbolika kruhu a spirály – jejich výtvarná interpretace“ je zpracována jako teoreticko-praktická práce. V teoretické části bylo mojí snahou představit výklad obecné symboliky a poté jsem se zaměřila na výklad konkrétních symbolů – kruhu a spirály. Člověk užívá symbolů ve svém životě odnepaměti. Je dokázáno, že člověk přirozeně tíhne k vytváření symbolů, do nichž vkládá různé významy a symbolika jako taková by se dala označit za nástroj komunikace. Výměna informací pomocí symbolů je tak pro člověka jednodušší a efektivnější. Je nutné také zmínit, že na světě existuje nespočet mnohovrstevných symbolů, jež si každá lidská civilizace vykládá po svém. Mezi ně patří právě symbol kruhu, všeobecně považovaný na nejpřirozenější tvar na světě. Prapůvod kruhu je možné nalézt v přírodě (tvar Slunce, Měsíce apod.), čehož člověk dokázal využít nejprve v geometrii a poté i v různých dalších oborech. Jednotná definice tohoto univerzálního symbolu prakticky neexistuje a možná právě toto zjištění vede spoustu autorů k tomu, že se tímto znakem neustále zabývají. Informace, které tato kapitola přináší jsou obecně známými fakty, dohledatelnými v obrovském množství literatury, takže můj prvotní záměr shromáždit veškerou historii a výklad významů kruhu a spirály u všech významných světových kultur, by se dal označit za troufalý a prakticky neuskutečnitelný. Tento úmysl byl v průběhu sestavování práce přehodnocen a zúžen na vybrané světové kultury s důrazem na Evropu. Druhá velká kapitola tedy ve stručnosti pojednává o námětu kruhu v geometrii, umění a architektuře stanovených kultur, nejde však o zcela vyčerpávající popis. Za velmi důležitou pasáž této práce se dá považovat podkapitola o viditelné a neviditelné kompozici v plošné a prostorové tvorbě. Zejména méně očividné uspořádání v prostorové tvorbě je zajímavé z hlediska literatury, z níž jsem čerpala. Tou byla kniha Ladislava Moučky *„Jan Blažej Santini Aichel – Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku“*. Jedná se o poměrně aktuální knihu popisující tzv. Strom života, tzn. geometrii kompoziční sítě, která je společným znakem všech Santiniho staveb a jež je nezasvěceným zpravidla utajena. V tomto ohledu nám může tato objemná kniha pomoci odhalit skrytou kompozici, naučit se jí hledat a pozorovat i u dalších děl a tím tak rozvíjet a kultivovat naše vnímání a poznávání světa kulturního dědictví.

V praktické části práce bylo mojí snahou vytvořit soubor kreseb po vzoru malíře Václava Boštíka a ilustrátora Petra Síse. Ačkoliv byla na počátku práce

hlavním inspiračním zdrojem Sísova autorská kniha „*Tibet – tajemství červené krabičky*“, výsledné kresby jsou vytvořeny po vzoru Václava Boštíka. Jeho díla mne zaujala svou monumentálností, přehledností, čistotou výrazu a klidem, který z nich vyzařuje. V neposlední řadě také tím, že autor dokázal ztvárnit i své nejnítěrnější pocity pomocí výtvarně úsporných prostředků. I přesto, že jsem se odchytila od původního záměru, jsou pro mne oba autoři a jejich díla velmi důležitým prvkem, bez nichž by tato práce pravděpodobně nevznikla. Umělecká tvorba obou autorů se stala přínosem nejen pro tuto diplomovou práci, ale troufám si říci, že i pro celé výtvarné umění naší země.

Seznam použitých zdrojů

BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. 432 s. ISBN 8020006095.

BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha: Odeon, 1991. 480 s. ISBN 80-207-0246-6.

(RODINA), Boštíkovi. *Fenomén Boštík: [Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležákova mlýna v Horním Újezdu]: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014*. V Litomyšli: Regionální muzeum, 2014. 72 s. ISBN 978-80-905617-0-0.

COLIN, Didier. *Slovník symbolů, mýtů a legend*. Praha: Deus, 2009. 268 s. ISBN 978-80-87087-72-5.

COOPER, J. C. a Allan PLZÁK. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. 240 s. ISBN 80-204-0761-8.

ČADKOVÁ, Andrea. *Zlatý řez okolo nás*. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra matematiky. Vedoucí práce prof. RNDr. Pavel Pech, CSc.

FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. 268 s. ISBN 978-80-247-2230-6.

GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. 256 s. ISBN 978-80-7391-370-0.

GOMBRICH, E. H. *Příběh umění*. Praha: Argo, [1997]. 683 s. ISBN 80-7203-143-0.

KADEŘÁVEK, František. *Geometrie a umění v dobách minulých*. Praha: Půdorys, 1994. 40 s. ISBN 80-900791-5-6.

KASTNER, Jeffrey a Brian WALLIS. *Land and environmental art*. New York: Phaidon Press, 2005. 304 s. ISBN 0714835145.

KENNER, T. A. *Symbols a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. 160 s. ISBN 978-80-7359-079-6.

KOCH, Rudolf. *Knihy znamení, která obsahuje nejrůznější druhy symbolů používané primitivními národy a ranými křesťany od nejstarších dob až do středověku*. Olomouc: Votobia, 1997. 108 s. ISBN 80-7198-189-3.

MANDELOVÁ, Helena, Eliška KUNSTOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. *Dějiny pravěku a starověku*. Ilustroval Jan TICHÝ. Praha: Dialog, 2001. 184 s. ISBN 80-86218-57-0.

MOUČKA, Ladislav. *Jan Blažej Santini Aichel, Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*. Praha: Půdorys, 2018. 476 s. ISBN 978-80-86018-44-7.

MYSLIVEČEK, Milan. *Panoptikum symbolů, značek a znamení*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001. 277 s. ISBN 80-86183-25-4.

SAMARA, Timothy. *Grafický design: základní pravidla a způsoby jejich porušování*. V Praze: Slovart, 2008. 320 s. ISBN 978-80-7391-030-3.

SÍS, Petr. *Tibet: tajemství červené krabičky*. Praha: Raketa, 2005. 60 s. ISBN 80-86803-03-1.

SUTTON, Daud. *Islámský design: geniální geometrie*. Praha: Dokořán, 2013. Pergamen. 58 s. ISBN 978-80-7363-533-6.

SVOBODOVÁ, Hana. *Matematika a umění*. České Budějovice, 2004. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra matematiky. Vedoucí práce prof. RNDr. Pavel Tlustý, CSc.

ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada, 2013. 256 s. ISBN 978-80-247-3120-9.

TETIVA, Vlastimil. *České umění XX. století/ 1940-1970*. České Budějovice: Alšova jihočeská galerie, 2006, 220 s. ISBN 80-85857-67-7.

TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. 384 s. ISBN 80-242-1252-8.

TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: SPN, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). 238 s. ISBN 80-04-22338-9.

WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají– ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum (Knižní klub), 2009. 352 s. ISBN 978-80-242-2492-3.

Internetové zdroje

Archimédova spirála. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2016 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Archimédova_spirála

Exupéryho životopis ve Francii vychází s českými ilustracemi Petra Síse. *Www.radiozurnal.rozhlas.cz* [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/exuperyho-zivotopis-ve-francii-vychazi-s-ceskymi-ilustracemi-petra-sise-6279993>

GEN Petr Sís. *Www.ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/874586-gen/218562261300007-petr-sis/>

Logaritmická spirála. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2016 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Logaritmická_spirála

Petr Sís. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Sís

Poslední soud. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Poslední_soud_\(Michelangelo\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Poslední_soud_(Michelangelo))

Sémiotika [online]. Praha: KFS [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/semiotika.pdf>

SCHLESINGEROVÁ, Eva. *Historický vývoj zobrazovacích metod* [online]. Brno, 2007 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: http://www.math.muni.cz/~xschlesi/e_schlesingerova.pdf. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta.

Spirály a jejich význam v praxi [online]. Praha: *Rozhledy matematicko-fyzikální*, vol. 84, 2009 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: https://dml.cz/bitstream/handle/10338.dmlcz/146312/Rozhledy_084-2009-3_2.pdf

Václav Boštík [online]. Praha: Artlist — Centrum pro současné umění Praha, 2010 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/vaclav-bostik-1186/>

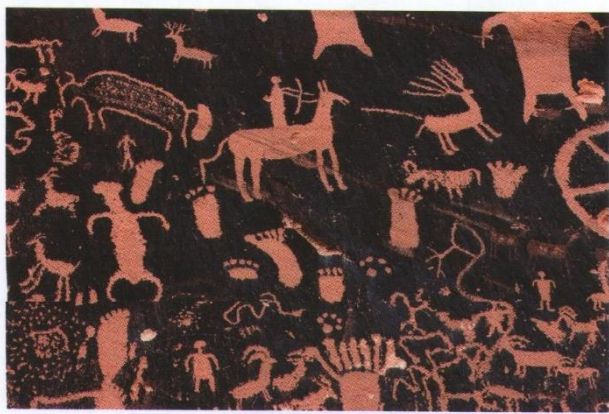
Václav Boštík [online]. Praha: Sophisticgallery [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://sophisticgallery.cz/encyklopedie/bostik-vaclav>

Václav Boštík *kreslil na konci vědy a na začátku víry* [online]. Praha: ČT24, 2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2432617-vaclav-bostik-kreslil-na-konci-vedy-a-na-zacatku-viry>

Seznam příloh

Přílohy I. – Obrazový materiál k teoretické části	61
Přílohy II. - Fotodokumentace projektové části	77

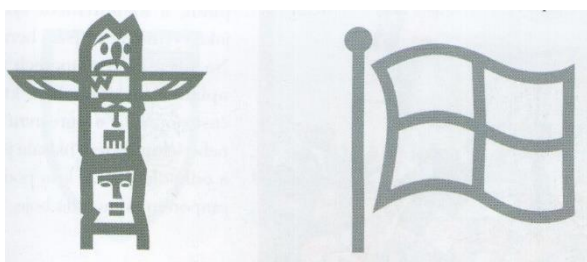
Přílohy I. – Obrazový materiál k teoretické části

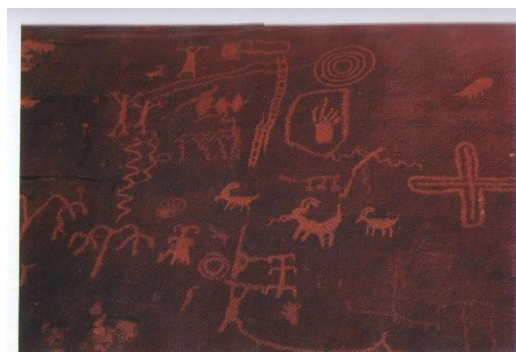
Obr. 1 Malba s loveckými motivy, Navahové

Obr. 2 Keltský posvátný kříž

Obr. 3 Symboly identity – totem, národní vlajka

Obr. 4 Piktogramy amerických Indiánů

Obr. 5 Logogramy – čínský systém Chan

Obr. 6 Ideogram – sluneční bůh Re

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ
ALFA	BETA	GAMMA	DELTA	EPSILON	ZETA	ETA	THETA	IOTA	KAPPA	LAMBDA	MI
Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
NY	KSI	OMIKRON	PI	RHO	SIGMA	TAU	UPSILON	FI	CHI	PSI	OMEGA

Obr. 7 Alfabet a runové písmo

Obr. 8 Sandro Botticelli „Primavera“

Obr. 9 Primavera - kompozice

Obr. 10 Donatello „David“

Obr. 11 Vincent van Gogh „Hvězdná noc“

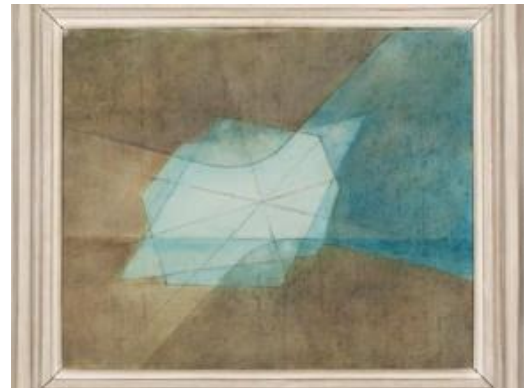
Obr. 12 Vladimir Tatlin
„Tabla Number 1“

Obr. 13 Kazimir
Malevič „House
under
Construction“

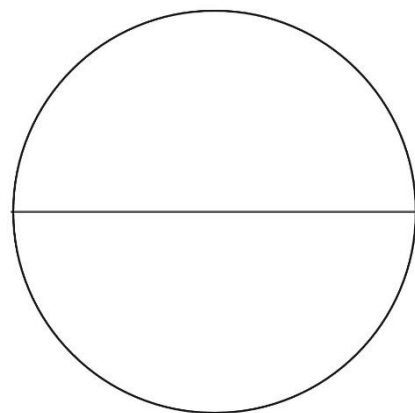
Obr. 14 František Kupka „Tvar
modré I.“

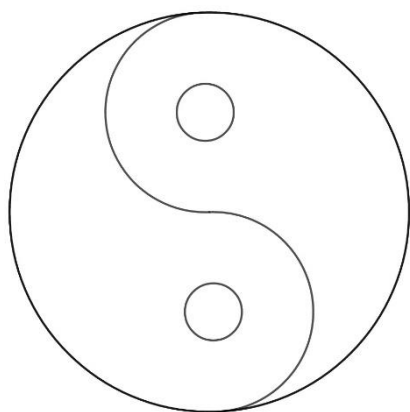
Obr. 15 Josef Šíma „Známý i neznámý“

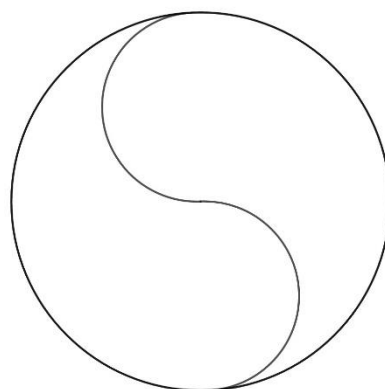
Obr. 16 Klub konkrétních

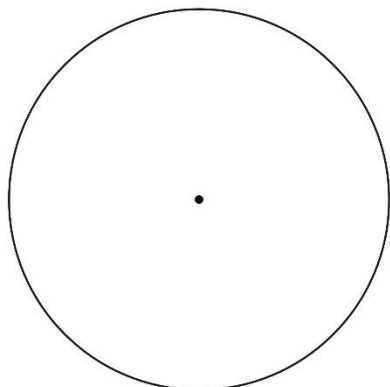
Obr. 17 Kruh rozdělený horizontálou

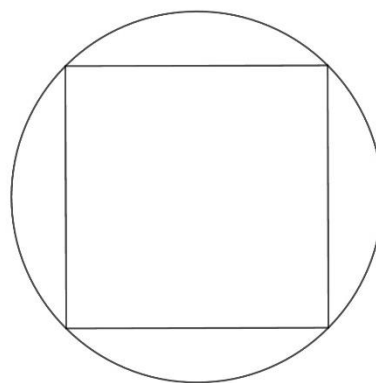
Obr. 18 Jin jang

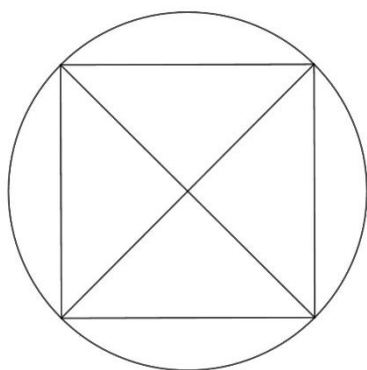
Obr. 19 Kruh rozdělený svislou sigmou

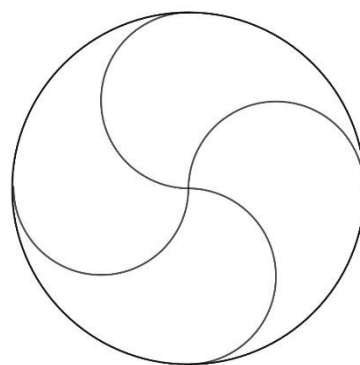
Obr. 20 Kruh s tečkou

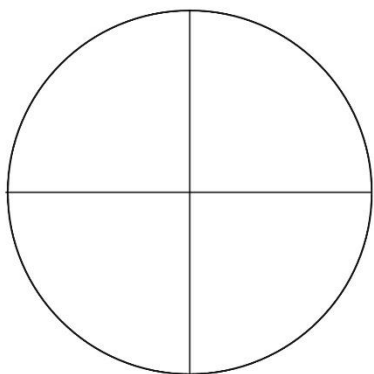
Obr. 21 Kruh s vepsaným čtvercem na základně

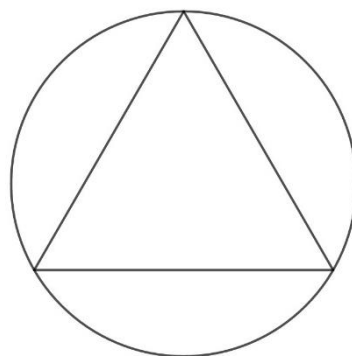
Obr. 22 Kruh s vepsaným čtvercem na základně rozděleným úhlopříčkami

Obr. 23 Kruh s vepsanými dvěma překříženými S

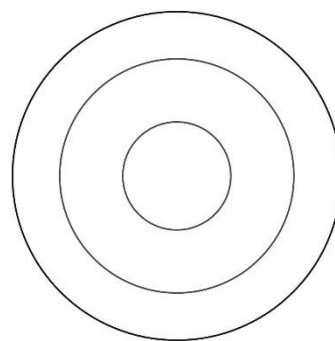
Obr. 24 Kruh s vepsaným rovnoramenným křížem

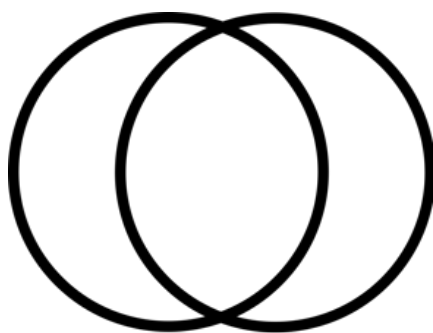
Obr. 25 Kruh s vepsaným trojúhelníkem na základně

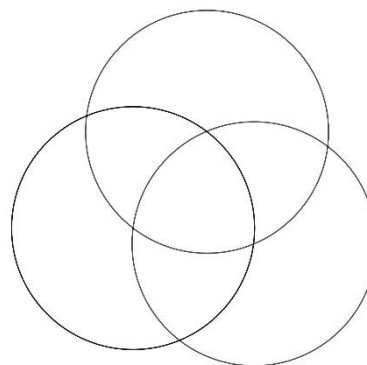
Obr. 26 Soustředné kruhy

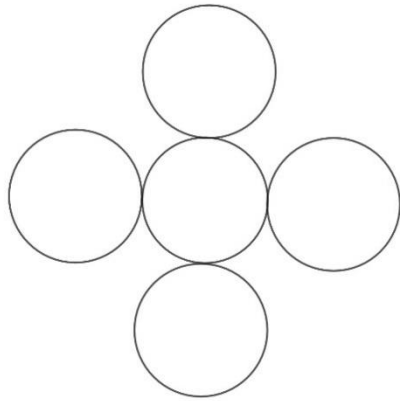
Obr. 27 Tři soustředné kruhy

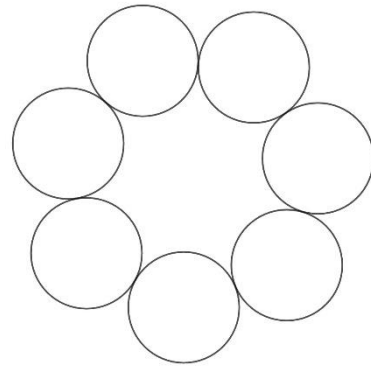
Obr. 28 Dvojité kruhy

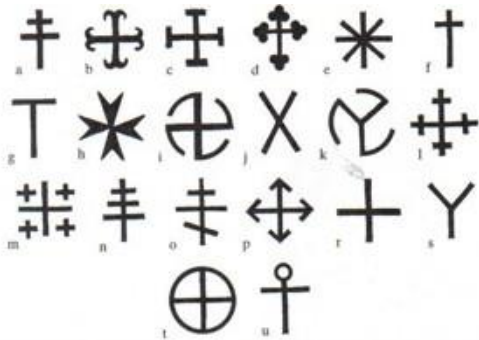
Obr. 29 Trojité kruhy a tři vzájemně propletené kruhy

Obr. 30 Čtyři kruhy v podobě kříže spojené kruhem centrálním

Obr. 31 Sedmeronásobný sluneční kruh

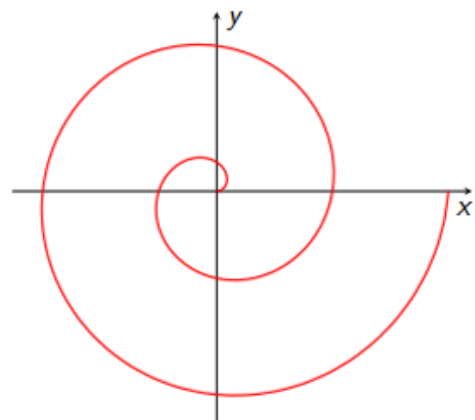
Obr. 32 Typologie kříže (r-řecký kříž, b-kříž kotvový, i-svastika, k-triskele, t-kříž sluneční, f-latinský kříž, d-kříž jetelový, g-kříž egyptský, o-pravoslavný kříž, u-závěsný kříž

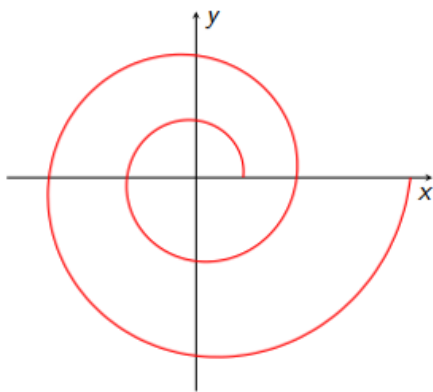
Obr. 33 Levotočivá spirála

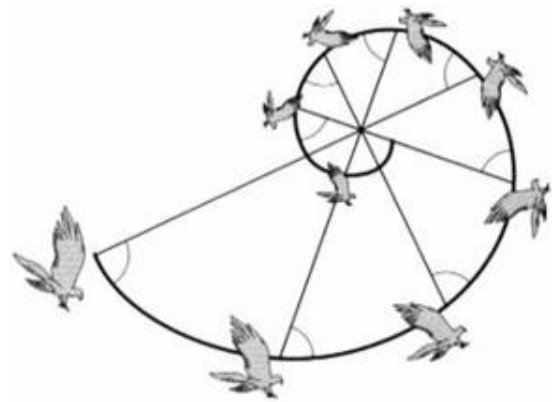
Obr. 34 Pravotočivá spirála

Obr. 35 Archimédova spirála

Obr. 36 Logaritmická spirála

Obr. 37 Nákres letu sokola při lovu

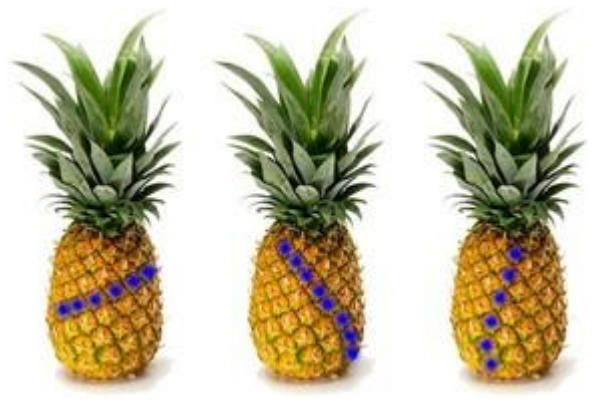
Obr. 38 Logaritmická spirála v pavučině

Obr. 39 Logaritmická spirála v ulitě měkkýšů

Obr. 40 Logaritmická spirála v květu slunečnice

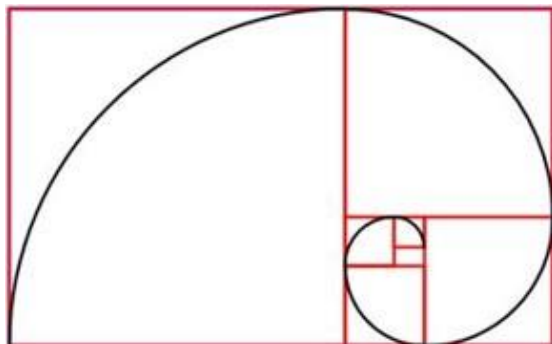
Obr. 41 Logaritmická spirála u plodu ananasu

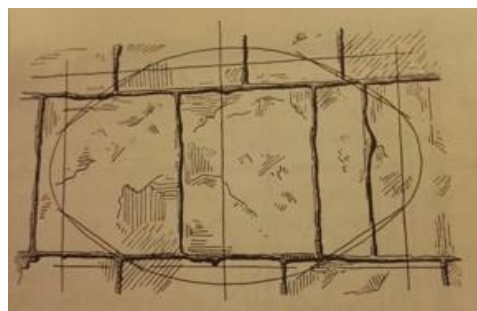
Obr. 42 Logaritmická spirála ve struktuře šišky

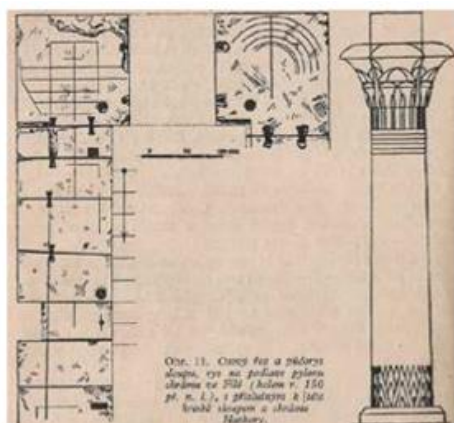
Obr. 43 Logaritmická spirála vytvořená tropickým cyklonem (vlevo), logaritmická spirála u spirálních galaxií (vpravo)

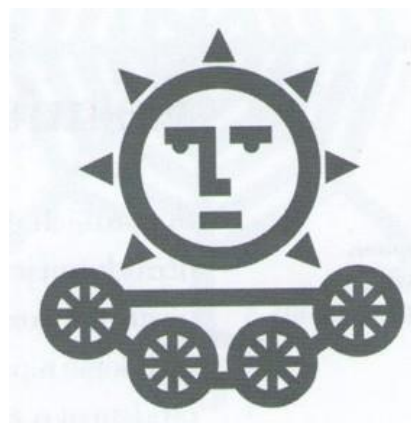
Obr. 44 Zlatý řez

Obr. 45 Ovál na stěně chrámu v Luxoru, Egypt

Obr. 46 Návod na vytvoření sloupu z chrámu v Phile, Egypt

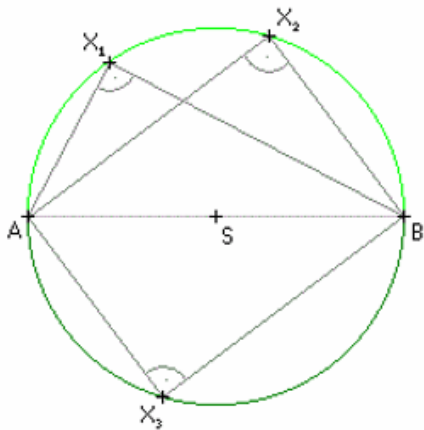
Obr. 47 Sluneční vůz, Egypt

Obr. 48 Sluneční bůh Re, Egypt

Obr. 49 Horovo oko, Egypt

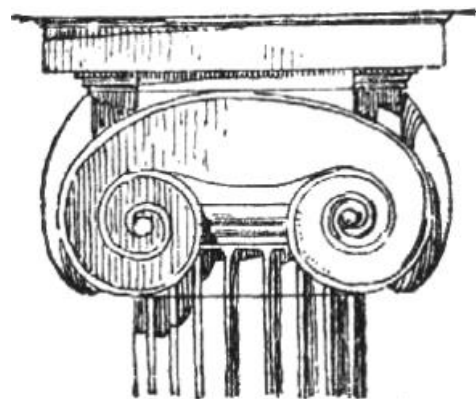
Obr. 50 Thaletova kružnice, Řecko

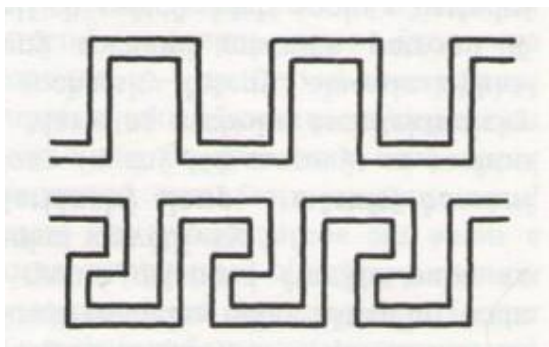
Obr. 51 Vavřínový věnec pro vítěze, Řecko

Obr. 52 Zvěrokruh, Řecko

Obr. 53 Hlavice íónského sloupu, Řecko

Obr. 54 Motiv vázového malířství – meandr, Řecko

Obr. 55 Krétský labyrint, Řecko

Obr. 56 Labyrint v Knóssu, Řecko

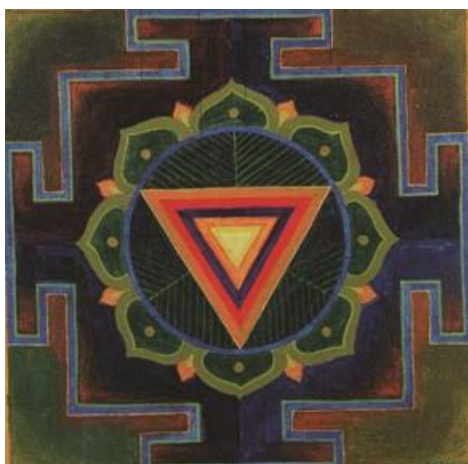
Obr. 57 Leonardo da Vinci „Vitruviuv muž“

Obr. 58 Koloseum Řím

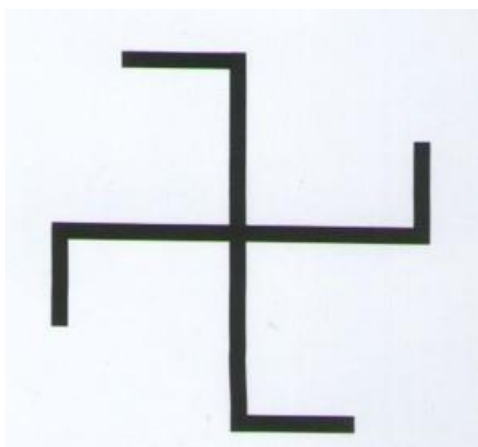
Obr. Caduceus, řecko-římská hůl

Obr. 60 Jantra, Indie

Obr. 61 Mandala, Indie

Obr. 62 Svastika, Indie

Obr. 63 Jin jang, Čína

Obr. 64 Mon s pivoňkou, Japonsko

Obr. 65 Dekorativní dlaždice, islámské umění

Obr. 66 Adinkrahene, Afrika

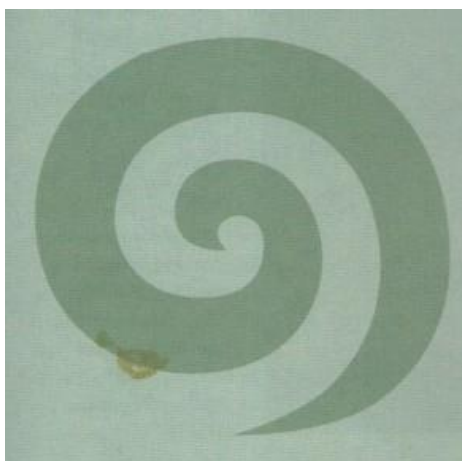
Obr. 67 Dwennimmen, Afrika

Obr. 68 Tezcatlipoca, Amerika

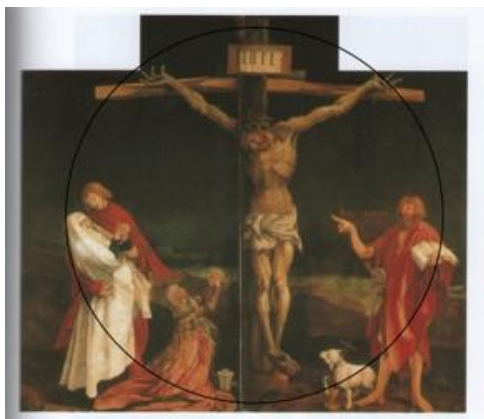
Obr. 69 Pěřový kruh, Amerika

Obr. 70 Koru, Austrálie

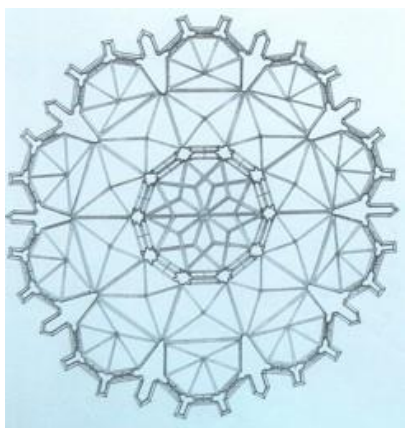
*Obr. 71 Michelangelo Buonarroti
„Poslední soud“*

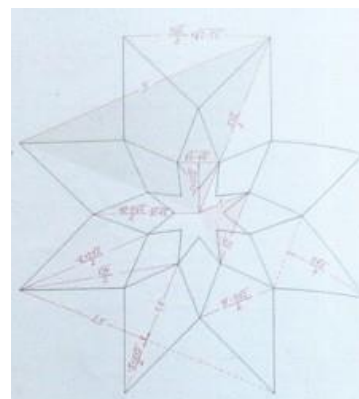
Obr. 72 Matthias Grünewald „Ukřižování“

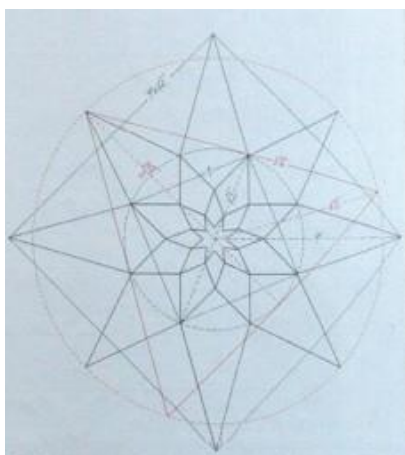
Obr. 73 Matthias Grünewald „Zmrtvýchvstání“

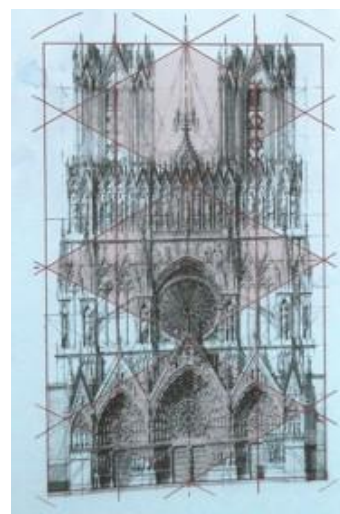
Obr. 74 Kresba Andrea Seelich, Centrála vytvořená zrcadlovým zdvojením věnce pěti kaplí apsidy Svatovítské katedrály

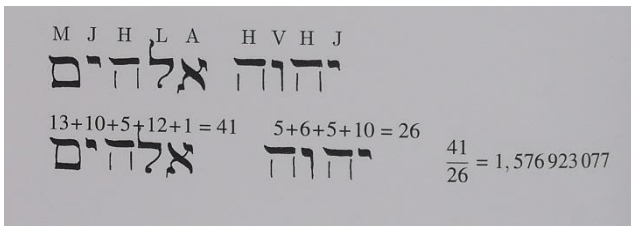
Obr. 75.1 J. B. Santini, Kladruby u Stříbra- kostel Nanebevzetí Panny Marie, proporce středu centrální podlahové hvězdice

Obr. 75. 2 J. B. Santini, Kladruby u Stříbra- kostel Nanebevzetí Panny Marie, kompletní uspořádání centrální kamenné podlahové hvězdice

Obr. 76 Neviditelná kompozice stromu života

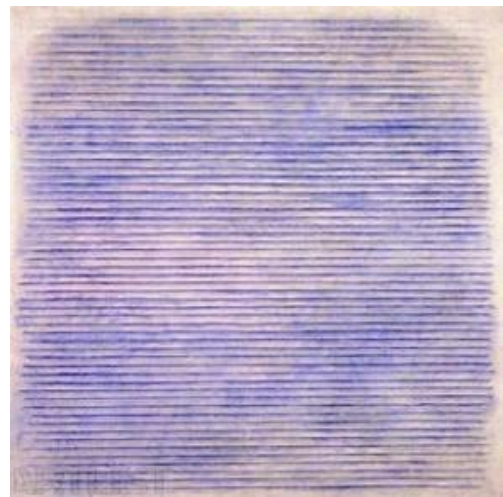
Obr. 77 Součet jména Elohim a Hospodin psaných v hebrejštině s číselným převodem

Obr. 78 Václav Boštík

Obr. 79 Petr Sís

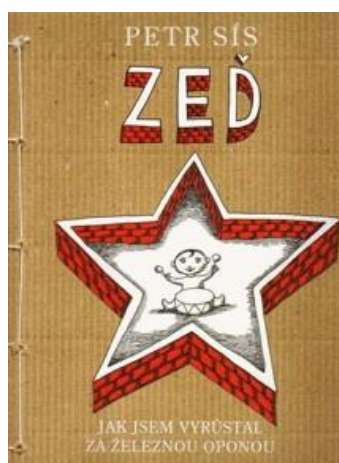
Obr. 80 Václav Boštík „Rýhování“

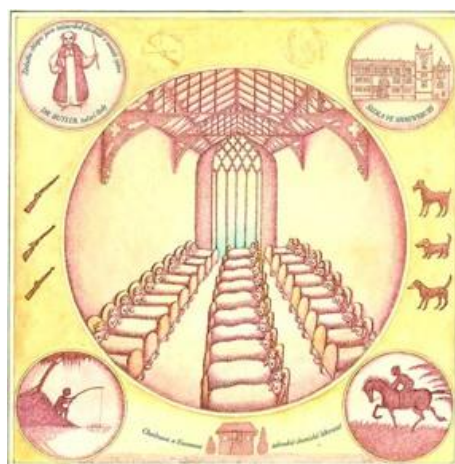
Obr. 81 Václav Boštík „Svislé členění“

Obr. 82 Václav Boštík „Otáčení III“

Obr. 83 Petr Sís „Zed – jak jsem vyrůstal za železnou oponou“

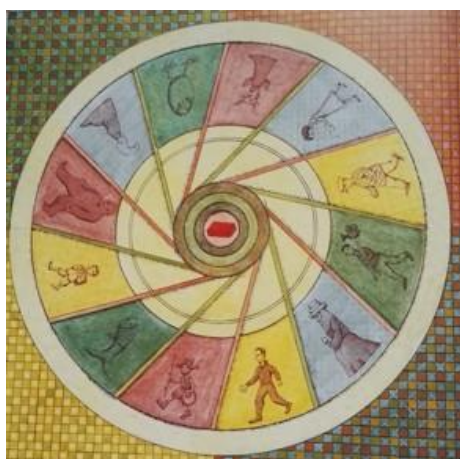
Obr. 84 Petr Sís „Strom života: Charles Darwin“

Obr. 85 Petr Sís „Letící muž“

Obr. 86. 1 Petr Sís „Tibet – tajemství staré krabičky“

Obr. 86. 2 Petr Sís „Tibet – tajemství staré krabičky“

Obr. 87 Stonehenge, Anglie

Obr. 88 Venuše se spirálou,
pravěk

Obr. 89 Richard Smithson „Amarillo Ramp“

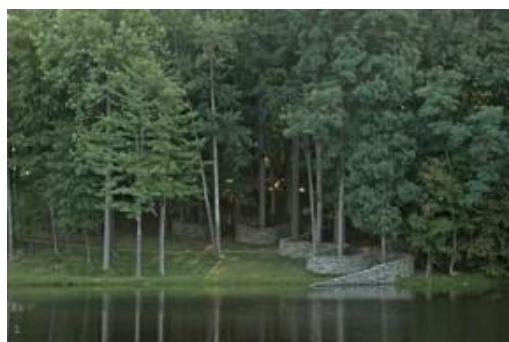
Obr. 90 Richard Smithson „Spiral Jetty“

Obr. 91 Andy Goldsworthy „Neobyčejný
ovčín“

Obr. 92 Andy Goldsworthy „Screen“

Obr. 93 Andy Goldsworthy „Storm King Wall“

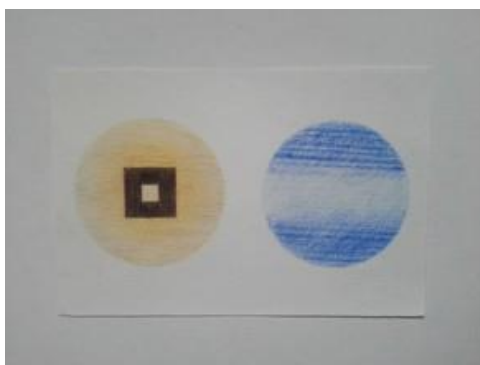
Přílohy II. - Fotodokumentace projektové části

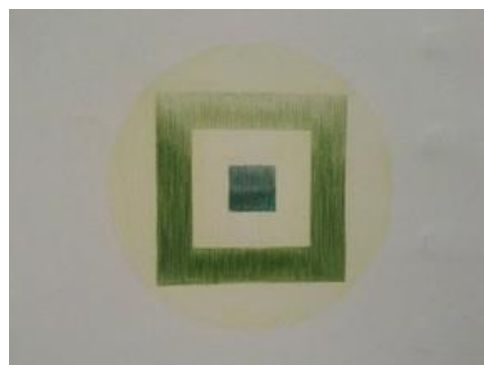
Obr. 94. 1 Dokumentace části skicového materiálu

Obr. 94.2

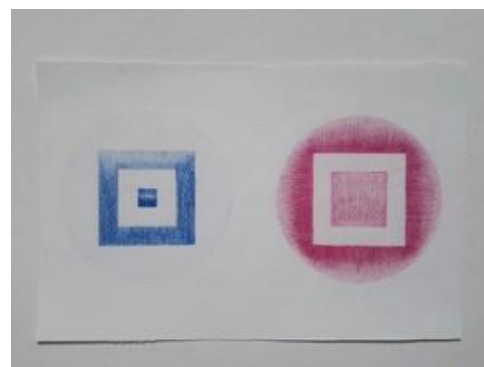
Obr. 94. 3

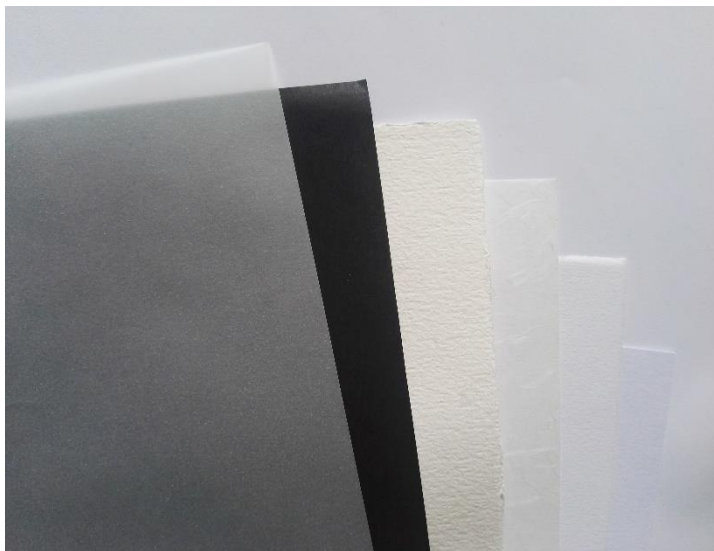
Obr. 94. 4

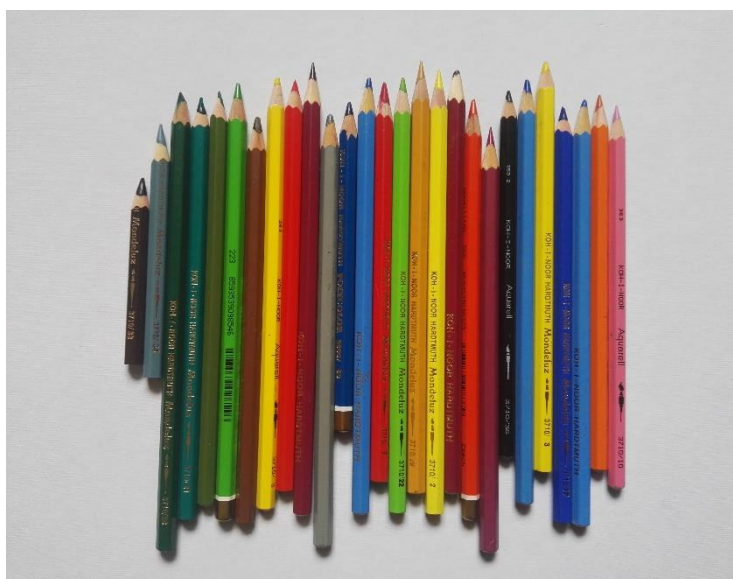
Obr. 94. 5

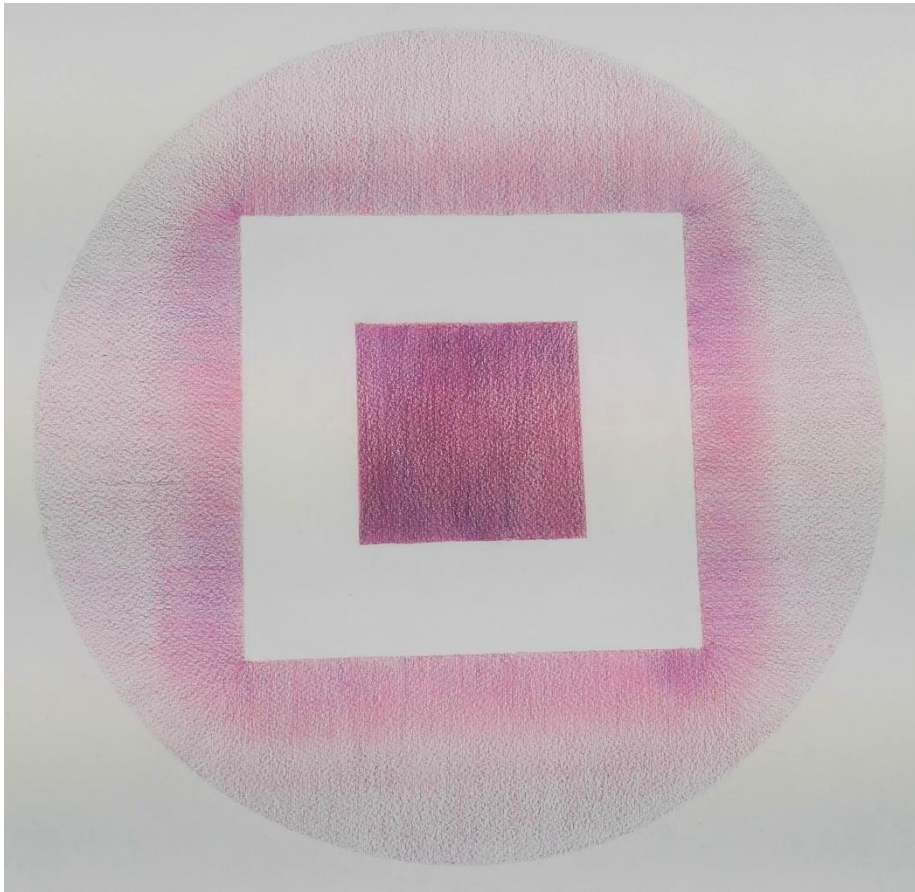
Obr. 94. 6

Obr. 95 Fotografie použitých papírů

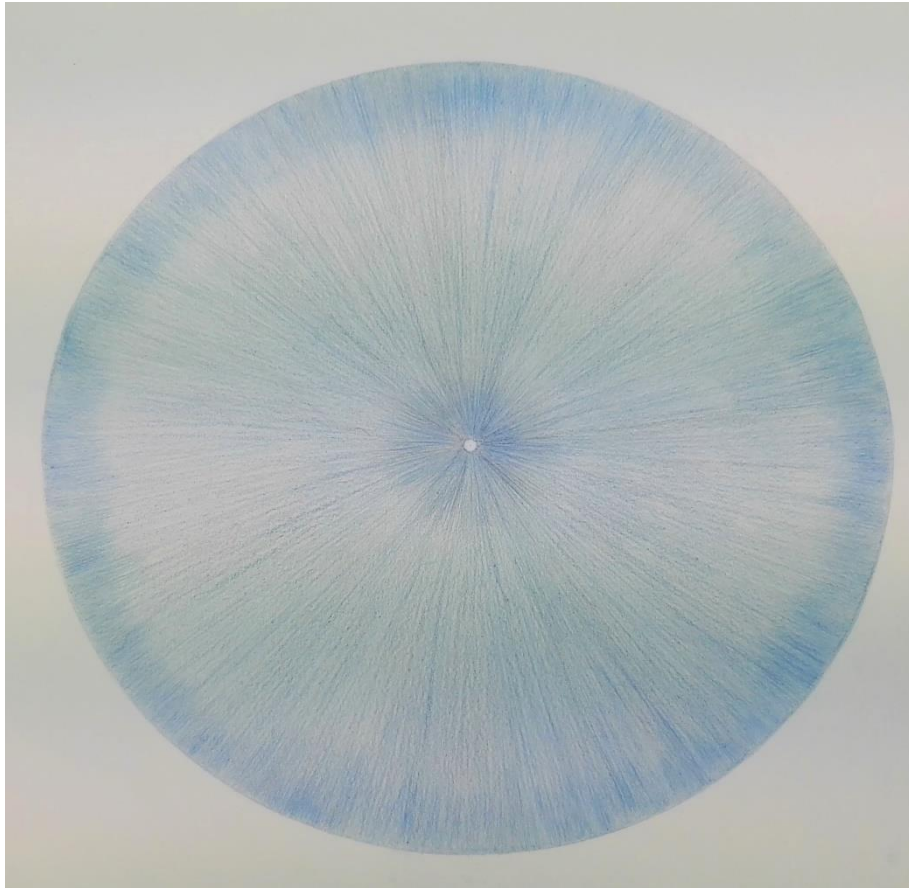
Obr. 96 Používané akvarelové pastelky Mondeluz od firmy Koh-i-noor

Obr. 97 Kruh I.

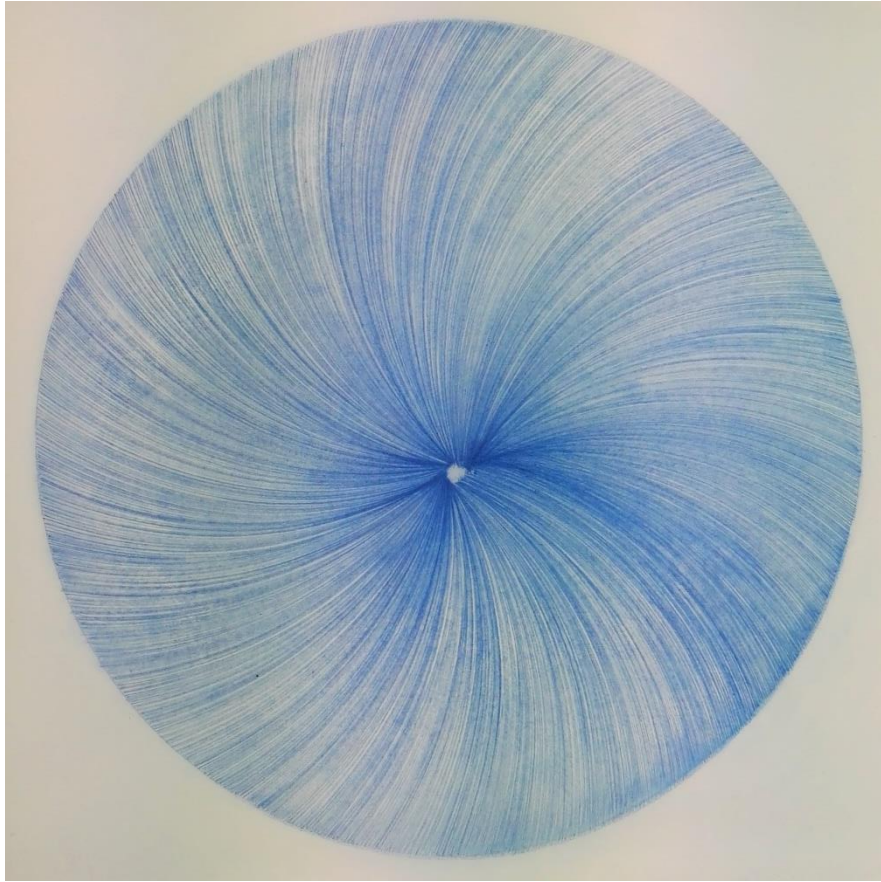
Obr. 98 Václav Boštík „Nebeský Jeruzalém“

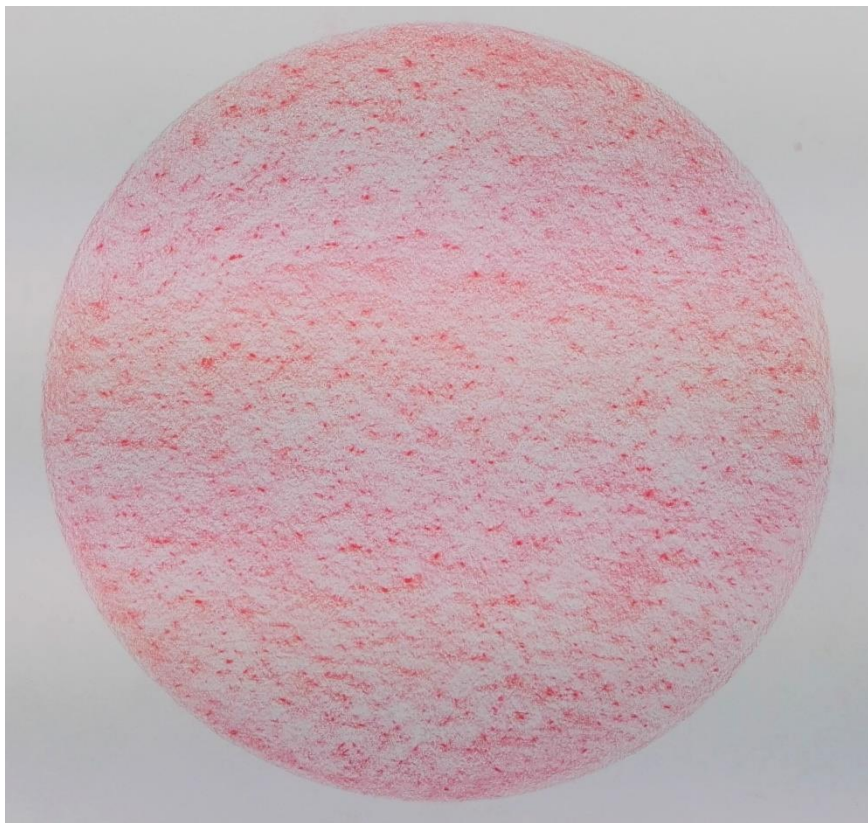
Obr. 99 Kruh II.

Obr. 100 Kruh III.

Obr. 101 Kruh IV.

Obr. 102 Kruh V.

Zdroje příloh

Obr. 1, obr. 4, obr. 5, obr. 7, obr. 33, obr. 34, obr. 49, obr. 51, obr. 55, obr. 56, obr. 57, obr. 58, obr. 60, obr. 61, obr. 88.

WILKINSON, P., BRUCE-MITFORDOVÁ, M. *Znaky a symboly, Jak vznikly a co znamenají – ilustrovaný průvodce*. Praha: Universum (Knižní klub), 2009. s. 302, 309, 300, 307, 301, 285, 107, 94, 290, 112, 227, 291, 285.

Obr. 2, obr. 3, obr. 6, obr. 7, obr. 47, obr. 52, obr. 62, obr. 63, obr. 64, obr. 65, obr. 66, obr. 67, obr. 68, obr. 69, obr. 50

GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy: klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. V Praze: Slovart, 2010. s. 174, 31, 55, 38, 11, 48, 55, 218, 111, 149, 139, 134, 69, 71, 81, 87, 237.

Obr. 8, obr. 9, obr. 10, obr. 87

KENNER, T. A. *Symboly a jejich skrytý význam: [záhadný smysl a zapomenutý původ znamení a symbolů v moderním světě]*. Praha: Metafora, 2007. s. 42, 40, 67.

Obr. 11

Hvězdná noc. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-13].

Obr. 12

Tabla Number 1 [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://www.artexpertswebsite.com/artist/tatlin/>

Obr. 13

House under construction [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://arthistoryproject.com/artists/kazimir-malevich/house-under-construction/>

Obr. 14

Tvar modré I. [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/treti-nejdrazsi-kupka>

Obr. 15

Známý i neznámý [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://www.artmap.cz/josef-sima-znamy-i-neznamy/>

Obr. 16

Konkretisté [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
<https://www.hrdeckralove.org/konkretiste-v-hk/gs-1545>

Obr. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31

Typologie kruhu [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
<https://www.geogebra.org/>, Iveta Holcová

Obr. 32

BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: malířství, sochařství, grafika*.
Praha: Academia, 1997. s. 191.

Obr. 35, 36

Archimédova a logaritmická spirála [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/prif/js17/pocetni_praktikum/web/ch04.html

Obr. 37

Logaritmická spirála u sokolů [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
<http://fyzika.jreichl.com/index.php/main.article/view/1465-zlaty-obdelnik-a-logaritmicka-spirala>

Obr. 38

Logaritmická spirála-pavučiny [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavučina#/media/File:Spider_web_Belgium_Luc_Viatour.jpg

Obr. 39

Logaritmická spirála ve struktuře ulity [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Spirálový_management

Obr. 40

Logaritmická spirála-slunečnice [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
<http://fyzika.jreichl.com/index.php/main.article/view/1465-zlaty-obdelnik-a-logaritmicka-spirala>

Obr. 41

Logaritmická spirála-ananas [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
<http://fyzika.jreichl.com/index.php/main.article/view/1465-zlaty-obdelnik-a-logaritmicka-spirala>

Obr. 42

Logaritmická spirála-šiška [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
<https://www.estav.cz/cz/1016.ergonomie-veda-o-rozmerech-a-pomerech-zlaty-rez-v-praxi>

Obr. 43

Logaritmická spirála- spirální galaxie a hurikány [online]. [cit. 2019-04-13].
Dostupné z: <https://www.astro.cz/apod/ap030925.html>

Obr. 44

Zlatý řez [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
fyzika.jreichl.com/index.php/main.article/view/1465-zlaty-obdelnik-a-logaritmicka-spirala

Obr. 45, 46

KADEŘÁVEK, František. *Geometrie a umění v dobách minulých*. Praha: Půdorys, 1994. s. 7, 10.

Obr. 50

Thaletova kružnice [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
http://kdm.karlin.mff.cuni.cz/diplomky/stepan_kurka_dp/oblouky.php

Obr. 53

Hlavice íónského sloupu [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Iónský_řád

Obr. 54

TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: SPN, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s. 122.

Obr. 59

TRESIDDER, Jack. *1001 symbolů: ilustrovaný průvodce světem symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2004. s. 288.

Obr. 71

Poslední soud. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Poslední_soud_\(Michelangelo\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Poslední_soud_(Michelangelo))

Obr. 72, obr. 73

GOMBRICH, E. H. *Příběh umění*. Praha: Argo, [1997]. s. 351, 352.

Obr. 74, obr. 75, obr. 76, obr. 77

MOUČKA, Ladislav. *Jan Blažej Santini Aichel, Geometrický odkaz českého středověku vrcholnému baroku*. Praha: Půdorys, 2018. s. 12, 13, 32.

Obr. 78

Václav Boštík [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/vaclav-bostik-monografie.A130913_182709_literatura_ob

Obr. 79

Petr sis [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1169622-nakreslim-knihu-o-malem-princi-anebo-o-capkovi-rika-petr-sis>

Obr. 80, obr. 81, obr. 98

Rýhování, Svislé členění, Nebeský Jeruzalém [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/vaclav-bostik-1186/>

Obr. 83

Zed'-Jak jsem vyrůstal za železnou oponou [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/zed-19614>

Obr. 84

Strom života: Charles Darwin [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-mladez/naucne-mladez/sis-petr-strom-zivota>

Obr. 85

Letící muž [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1129728-k-pocte-havla-leti-nad-ruzyni-sisuv-muz>

Obr. 86

SÍS, Petr. *Tibet: tajemství červené krabičky*. Praha: Raketa, 2005. s. 1-60.

Obr. 89, obr. 90

KASTNER, Jeffrey a Brian WALLIS. *Land and environmental art*. New York: Phaidon Press, 2005. s. 220, 224.

Obr. 91

Neobyčejný ovčín. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Andy_Goldsworthy

Obr. 92

Screen. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.mutualart.com/Artwork/Screen/2B4189071A98C929>

Obr. 93

Storm King Wall. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.artsy.net/artwork/andy-goldsworthy-storm-king-wall>

Obr. 94-102

Iveta Holcová